Lex Localis

Obvladovanje kreditnega tveganja pri bančnem poslovanju

mag. Vestna Eichmeier
dr. Žan Jan Oplotnik

LEX LOCALIS

Naslov: Obvladovanje kreditnega tveganja pri bančnem poslovanju

Avtorja: mag. Vesna Eichmeier, prof. dr. Žan Oplotnik

Recenzenta: prof. dr. Franjo Štiblar**,** prof. dr. Dušan Zbašnik

Založnik:
Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila Maribor
Grajska ulica 7, 2000 Maribor, SI - Slovenija
tel. +386 (0)2 250 04 58, fax: +386 (0)2 252 04 59
epošta: info@lex-localis.info, http://www.lex-localis.com

Leto izdaje: 2013

Naklada: 50 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

336.77:336.717

EICHMEIER, Vesna
Obvladovanje kreditnega tveganja pri bančnem poslovanju / Vesna Eichmeier, Žan Oplotnik. - Maribor : Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila, 2013. - (Lex localis)

ISBN 978-961-6842-17-4
1. Oplotnik, Žan
269399552

Cena: 39,60 EUR

OBVLADOVANJE KREDITNEGA TVEGANJA PRI BANČNEM POSLOVANJU

mag. Vesna Eichmeier
dr. Žan Oplotnik

September 2013

Obvladovanje kreditnega tveganja pri bančnem poslovanju

VESNA EICHMEIER & ŽAN JAN OPLOTNIK

Povzetek Tveganju se v poslovni banki ni mogoče izogniti saj je slednje močno vpeto v samo naravo bančnih poslov, banke pa se morajo zavedati pomena učinkovitega obvladovanja tveganj, ki vključuje prvine prepoznavanja, merjenja, ocenjevanja in spremljanja posamezne vrste tveganj. Banka, ki aktivno obvladuje tveganja ima pred konkurenco odločilno prednost, pri čemer osrednje mesto med bančnimi tveganji, zavzema t.i. kreditno tveganje, ki ga opredelimo kot tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke. Cilj obvladovanja kreditnih tveganj je maksimiranje tveganja prilagojene donosnosti in hkrati obdržati nivo tveganja v sprejemljivih okvirjih. Pri obvladovanju tveganja mora banka upoštevati ne samo tveganja v celotnem kreditnem portfelju ampak tudi tveganja pri sklepanju individualnih kreditnih poslov. Obvladovanje kreditnih tveganj je ključna komponenta celovitega obvladovanja tveganj in bistveno vpliva na dolgoročno uspešnost bančnega poslovanja. Obvladovanje ključnih tveganj je temeljito regulirano tudi z bančnimi predpisi, med katerimi je v Slovenskem bančnem prostoru najpomembnejši Zakon o bančništvu s podzakonskimi akti.

Ključne besede: • banke • bančni posli • kreditno tveganje • obvladovanje tveganj

---

NASLOV AVTORJEV: mag. Vesna Eicmeier, Abanka Vipa d.d., Dunajska 160, 1000 Ljubljana, Slovenija, epošta: vesna.eichmeier@abanka.si. dr. Žan Jan Oplotnik, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Razlagova ulica 14, 2000 Maribor, epošta: zan.oplotnik@um.si.

DOI 10.4335/97.961.6842.17.4(2013) ISBN 978-961-6842-17-4

Dostopno na: http://www.lex-localis.com.

Credit risk management in the banking business

VESNA EICHMEIER & ŽAN JAN OPLOTNIK

Summary Risk in banking business can not be avoided because the latter is strongly embedded in the very nature of it and banks should therefore be aware of the importance of effective risk management, encompassing the identification, measurement and assessment of each type of risk. Risk management can be important source of gaining competitive advantage and a way to survive in the world of banking. One of the most important risk in bank is the credit risk. Credit risk can be defined as the potential that a bank borrower or counterparty will fail to meet its obligations. The goal of credit risk management is to maximise bank´s risk-adjusted rate of return by maintaining credit risk exposure within acceptable parameters. Banks need to manage the credit risk inherent in the entire portfolio as well as the risk in invidual credits of transaction. Banks should also consider the relationships between credit risk and other risks. The effective management of credit risk is a comprehensive component of a comprehensive approach to risk management and essential to the long-term success of bank. Risk management is usualy regulated by bank directives, prescriptions, where the most important in Slovenia is the Law about banking with under law acts.

Keywords: • bank • banking • credit risk • risk management

CORRESPONDENCE ADDRESS: Vesna Eicmeier, M.Sc., Abanka Vipa d.d., Dunajska 160, 1000 Ljubljana, Slovenia, email: vesna.eichmeier@abanka.si. Žan Jan Oplotnik, Ph.D., Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Economics and Business, Razlagova ulica 14, 2000 Maribor, Slovenia, email: zan.oplotnik@um.si.

DOI 10.4335/97.961.6842.17.4(2013) ISBN 978-961-6842-17-4

Dostopno na: http://www.lex-localis.com.

Kazalo

Kazalo tabel

Uvod

Poslovanje kateregakoli podjetja nosi v sebi določeno mero tveganja; za poslovanje bank pa lahko rečemo, da je njihov položaj glede tveganj še posebno specifičen. Večina bančnega poslovanja je namreč povezana z določenim tveganjem, zato bi lahko rekli, da je pravzaprav njihov predmet poslovanja *obvladovanje tveganj*. Banka namreč tveganja sprejema, jih transformira in vgrajuje v različne produkte in storitve. Tveganje potencialno zmanjšuje dobiček oziroma povečuje izgubo, zato postaja obvladovanje tveganj ključna bančna funkcija. Banka, ki aktivno obvladuje tveganja ima pred konkurenco tudi odločilno prednost (glej tudi Besis, 1998, 1).

Banka mora imeti izdelano celostno strategijo za obvladovanje tveganj, ki določa temeljna načela obvladovanja tveganj in vzpostavlja formalno podlago za interne akte, ki podrobneje opredeljujejo postopke prevzemanja in obvladovanja posameznih vrst tveganj (vključno z organizacijskimi pravili procesa obvladovanja tveganj in pravili sistema notranjih kontrol) ter oceno sposobnosti prevzemanja bančnih tveganj. Banka z namenom zagotavljanja dolgoročne varnosti in uspešnosti poslovanja ob izpolnjevanju drugih ciljev, določenih v svoji poslovni strategiji, izvaja učinkovit proces obvladovanja tveganj, prevzema tveganja v okviru svojih sposobnosti, upravlja z vsemi tveganji, ki imajo oz. bi lahko imela pomemben učinek na poslovanje banke, zagotavlja potreben kapital ter dosega uravnoteženo razmerje med tveganji in donosi.

Osrednje mesto med tveganji, ki mu vsi priznavamo prvo mesto, zavzema nedvomno kreditno tveganje, poznano tudi pod izrazom *riziko izpada terjatev*. S tem je mišljena nevarnost delne ali popolne izgube pri neplačanih terjatvah, bodisi pravnih ali fizičnih oseb. Glede na to mora banka vedno računati na možnost izpada pri odplačevanju kredita in plačila aktivnih obresti. Občasni izpad ogroža likvidnost banke, medtem ko je pri trajnem izpadu ogroženo premoženje, s katerim banka razpolaga.

Bančni posel namreč ni zaključen z odobritvijo kredita, temveč šele, ko banki posojilojemalec vrne dolg brez kakršnekoli izgube. Da bi znižala kreditno tveganje, mora banka omejiti slaba posojila tako, da pred odobritvijo analizira boniteto potencialnega kreditojemalca (to banka lahko ugotavlja na osnovi informacij, ki jih ima o komitentu, bodisi iz zunanjih virov ali pa neposredno od komitenta), pozorno spremlja vračanja kredita in razpršuje kreditni portfelj. Merjenje kreditnega tveganja je ključno

za oblikovanje pravilne cene kredita, določitev vrste in načina zavarovanja ter postavitev ustreznih limitov zadolžitve posameznega komitenta.
Za preprečevanje tveganj sprejemajo banke posebne ukrepe, ki so znani s skupnim imenom *zavarovanje kredita*. Kreditno zavarovanje je tako način zmanjšanje kreditnega tveganja, povezanega z eno ali več izpostavljenostmi banke. Služi kot zaščita pred tveganjem poslabšanja finančnega stanja kreditojemalca po dnevu odobritve kredita, nikakor pa ne sme nadomestiti ocene kreditne sposobnosti kreditojemalca, zato se banka pri sklepanju kreditnih pogodb s kreditojemalcem dogovori za ustrezno zavarovanje kredita. Sem sodijo presoja kreditne sposobnosti, limitiranje kredita, nadziranje kredita, razna realna zavarovanja in drugo. Kakšno zavarovanje bo banka zahtevala je med drugim odvisno od klasifikacije komitenta, ki naj bi odsevala njegovo boniteto, od poslovnih odnosov ter namena in ročnosti naložbe. Vrednost zavarovanja naj bi krila vrednost kredita z obrestmi, sodne stroške in obresti ter morebitne ostale stroške unovčitve posamezne oblike zavarovanja. Banka mora ves čas trajanja pravnega razmerja, ki je temelj nastanka izpostavljenosti, spremljati rednost poravnavanja pogodbenih obveznosti komitenta ter kvaliteto zavarovanja naložb. Zato želi pridobiti takšne oblike zavarovanja, ki bi ji kot upnici, ki čaka na izpolnitev, zagotavljale čim bolj trdo zagotovilo, da bo do nje resnično tudi prišlo.

Namen tega besedila je predstavitev problematike kreditnega tveganja, s katerim se poslovne banke hote ali nehote dnevno srečujejo pri svojem poslovanju. Tveganju se v poslovni banki ni mogoče popolnoma izogniti, zato se mora vsaka banka zavedati učinkovitega obvladovanja tveganj, ki vključuje prvine prepoznavanja, merjenja in ocenjevanja, spremljanja in poročanja v skladu s t.i. *Baselskimi kapitalskimi standardi*, kar neposredno in posredno vpliva na dolgoročno varnost in uspešnost poslovanja. Zato je treba funkciji obvladovanja tveganj nameniti ustrezno pozornost in skrbeti za njen razvoj. Najpomembnejši cilj je opozoriti banke da še povečajo aktivnosti pri spremljanju kreditnega portfelja. Posebno pozornost morajo nameniti uspešnosti izterjav, ki lahko dolgoročno razbremeni pritisk na dohodek in kapital. Največji stroški so običajno povezani z odpravo posledic nastale škode, zato je racionalno vlagati napore in sredstva v dejavnosti za ugotavljanje tveganj in preprečevanja njihovega razvoja

Pomen kreditnega tveganja se posebej pokaže v času krčenja splošne gospodarske aktivnosti, torej v času gospodarskih kriz. Visoki stroški oslabitev v letih po nastopu krize (kakršni smo bili priča tudi v letu 2008 in katere posledice čutimo še danes) so posledica procikličnega obnašanja bank. Kreditna rast se namreč v času pred krizo krepi, skladno z visoko gospodarsko rastjo ter visokimi donosi trgu. Bolj ko je kreditna politika bank ekspanzivna v obdobju konjunkture, bolj postane restriktivna in usmerjena na tveganja v slabših gospodarskih razmerah. S poslabšanjem gospodarskih razmer se tako posledično zmanjša povpraševanje po kreditih in kreditna sposobnost posojilojemalecev. Ob oteženem dostopu do svežega kapitala je pomemben dejavnik težnja bank po zmanjševanju finančnega vzvoda v želji po ohranitvi kapitalske ustreznosti na dovolj visoki ravni. Ob nizki kreditni rasti se zmanjšuje sposobnost bank za generiranje prihodkov v prihodnosti. Z zmanjšano pričakovano donosnostjo bank pa se zmanjšuje tudi njihova sposobnost oblikovanja oslabitev. S tem se povečujejo

pričakovanja o potrebnem pokrivanju nepričakovanih izgub s kapitalom. Zaradi dinamike slabšanja kakovosti kreditnega portfelja ter naraščanje oslabitev in rezervacij je potrebna pozornost uprav in nadzornih svetov bank na pravočasnost postopkov dokapitalizacije.

Glede na povedano smo v besedilu posebno pozornost namenili sistemu obvladovanja kreditnega tveganja in predstavili merjenje kreditnega tveganja in uporabljena orodja za zmanjševanje kreditnega tveganja s poudarkom na kreditnem zavarovanju. Cilj besedila je tako pokazati pomembnost zavarovanj pri obvladovanju kreditnih tveganj banke in pomembnost ter način analize kakovosti posameznih vrst portfelja z vidika njegove izterjave zaradi neizpolnitve obveznosti nasprotne stranke.

Banke se zaradi dinamičnega okolja v katerem poslujejo srečujejo s številnim tveganji. Intenzivni družbeni in tehnološki razvoj ozavešča banke, da je ustrezno obvladovanje kreditnega tveganja vedno večja konkurenčna prednost. Banke so v zadnjih letih sicer dosegle pomemben napredek pri oblikovanju internih bonitetnih sistemov, še posebej po tem, ko so bile soočene z relativno nezanesljivostjo zunanjih ocenjevalcev bonitet.

Skrbno obvladovanje kreditnih tveganj vključuje preudarno razmerje med tveganjem in donosom ter nadzor in znižanje kreditnega tveganja preko različnih vidikov, kot so kvaliteta, koncentracija, valuta, rok, dospelost, zavarovanje in vrsta kredita.

Kreditna tveganja v bančnem poslovanju

Podjetja in banke se pri svojem delovanju srečujejo z različnimi tveganji, vendar z določenimi razlikami. Večina bančnega poslovanja je namreč povezana z določenim tveganjem, zato bi lahko rekli, da je pravzaprav njihov predmet poslovanja *obvladovanje tveganj*. Banka namreč tveganja sprejema, ga transformira in vgrajuje v različne produkte in storitve. Tveganja v bančništvu razvrščamo na:

- kreditna tveganja,
- tržna tveganja (kot skupni pojem za pozicijsko tveganje, tveganje poravnave in kreditno tveganje nasprotne stranke, tveganje preseganja največjih dopustnih izpostavljenosti na podlagi trgovanja, valutno tveganje in tveganje spremembe cen)
- operativna tveganja in
- likvidnostna tveganja.

V nadaljevanju tega poglavja bomo predstavili osnovne značilnosti posameznih oblik tveganj bančnega poslovanja, medtem ko bo bomo največ pozornosti namenili kreditnemu tveganje, ki bo podrobneje obdelano v vseh delih besedila, saj je to tveganje eno izmed najpomembnejših v poslovanju bank.

Tveganje spremembe obrestne mere je tveganje povezano z nepričakovanimi gibanji tržnih obrestnih mer. Tržne obrestne mere se lahko spremenijo, kar ima za posledico, da postanejo pogodbene obrestne mere drugačne od trenutno veljavnih tržnih obrestnih mer. Tveganje spremembe obrestne mere je tveganje izgube neto obrestnih prihodkov kot posledica spremembe obrestnih mer. Vzrok leži v neujemanju strukture naložb in obveznosti (Saunders 2000, 74).

Če banka financira dolgoročne naložbe pretežno s kratkoročnimi viri sredstev, je izpostavljena tveganju refinanciranja. Lahko pa se zgodi, da so odhodki za obresti na depozite višji od prihodkov od obresti za kredite. Tak položaj bi nastal, če bi bile obrestne mere fiksne za vse posle. Taka situacija vodi banko do tveganja reinvestiranja.

Pozicijsko tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi spremembe cen finančnih instrumentov. Pozicijsko tveganje obsega posebno in splošno pozicijsko tveganje. Posebno pozicijsko tveganje je tveganje spremembe cene finančnega instrumenta zaradi dejavnikov v zvezi z njegovim izdajateljem oziroma pri izvedenem finančnem instrumentu v zvezi z izdajateljem osnovnega finančnega instrumenta. Splošno pozicijsko tveganje je tveganje spremembe cene finančnega instrumenta pri dolžniškem

finančnem instrumentu zaradi spremembe ravni obrestnih mer oziroma pri lastniškem finančnem instrumentu cenovnih gibanj na kapitalskem trgu, ki niso povezana s posebnimi lastnostmi posameznih finančnih instrumentov.

Tveganje poravnave in kreditno tveganje nasprotne stranke je tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti nasprotne stranke na podlagi postavk trgovalne knjige.

Tveganje preseganja največjih dopustnih izpostavljenosti na podlagi trgovanja je tveganje nastanka izgube zaradi preseganja največjih dopustnih izpostavljenosti iz trgovanja do posamezne osebe.

Valutno tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi spremembe tečaja valut.

Tveganje spremembe cen blaga je tveganje nastanka izgub zaradi spremembe cene blaga, na katerega se nanaša izvedeni finančni instrument.

Operativno tveganje je tveganje nastanka izgube, vključno s pravnim tveganjem, zaradi naslednjih okoliščin:

- zaradi neustreznosti ali nepravilnega izvajanja notranjih procesov,
- zaradi drugih nepravilnih ravnanj ljudi, ki spadajo v notranjo okolje pravne osebe,
- zaradi neustreznosti ali nepravilnega delovanja sistemov, ki spadajo v notranjo poslovno sfero pravne osebe, ali
- zaradi zunanjih dogodkov ali dejanj.

Likvidnostno tveganje je tveganje, da banka v določenem trenutku ne more poravnati vseh svojih dospelih plačilnih obveznosti. Upravljanje z likvidnostjo je bistvena sestavina skrbnega in varnega poslovanja banke.

Navedenemu tveganju je banka izpostavljena ob vsaki zahtevi svojih strank po denarnih sredstvih (npr. dvigi denarnih vlog, koriščenje odobrenih kreditov), kar povzroča odlive denarnih sredstev iz banke. V primeru, da banka drži previsoke likvidne rezerve, izgublja del dohodka, saj bi lahko presežena denarna sredstva spremenila v donosno naložbo. Ob primanjkljaju denarnih sredstev pa mora banka, da bi ostala likvidna, poiskati potrebna denarna sredstva z zadolževanjem na denarnem trgu ali s prodajo svojih naložb pod njihovo nominalno ceno (Karpe, 1997b, 44-46).

Zunajbilančno tveganje je tveganje izgub iz naslova danih garancij, akreditivov, tveganja z izvedenimi finančnimi instrumenti… navedeni instrumenti predstavljajo potencialne obveznosti banke. Ob unovčevanju garancije pa postane zunajbilančna obveznost terjatev, ki jo ima banka do svojega komitenta, za katerega je poravnala znesek po garanciji (Žagar, 1999).

Tveganje nesolventnosti nastopi kot posledica obrestnega, tržnega, kreditnega, tehnološkega, valutnega, deželnega in likvidnostnega tveganja. O nesolventnosti banke

govorimo takrat, ko kapital banke ne zadostuje, da bi pokril izgube iz naslova enega ali več tveganj (Dimovski, Gregorič, 2000, 148).

1 Kreditno tveganje

Osrednje mesto med tveganji, ki mu vsi priznavamo prvo mesto, zavzema nedvomno kreditno tveganje, poznano tudi pod izrazom *riziko izpada terjatev* (Veselinovič, 2003). S tem je mišljena nevarnost delne ali popolne izgube pri terjatvah. Kreditno tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke (po Zban-1, 109. člen). Po MSRP je tveganje, da ena stranka, vključena v pogodbo o finančnem instrumentu, ne bo izpolnila obveznosti in bo povzročila drugi stranki finančno izgubo. Skoraj vse bančne transakcije so povezane s kreditnim tveganjem, za katerega velja splošno pravilo, da čim dlje terjatev traja, tem večje je tveganje (Bobek, 1992, 71).

Pri vsakem kreditiranju prevzame banka potencialno tveganje, da ji jemalec kredita ne bo vrnil v dogovorjenem roku – ali pa sploh ne. Banka mora torej računati z možnostjo izpada pri vračanju kredita in pri plačilu aktivnih obresti (Karpe, 1997a, 36-38). Da bi znižala kreditno tveganje, mora banka omejiti slaba posojila tako, da pred odobritvijo analizira boniteto potencialnega kreditojemalca, pozorno spremlja vračanja kredita in razpršuje kreditni portfelj. Za preprečevanje tveganj sprejemajo banke posebne ukrepe, ki so znani s skupnim imenom *zavarovanje kredita* (Borak, 1999, 6).

2 Dejavniki kreditnega tveganja

Osnova za ugotavljanje kreditnega tveganja je preučevanje dejavnikov, ki so podlaga, na kateri merimo kreditnega tveganje in na podlagi katerih pričnemo ocenjevati kreditojemalčevo sposobnost vračila izposojenih sredstev. Dejavniki, ki vplivajo na kreditno tveganje so lahko (Saunders 2000, 212):

- **okolje**, ki delimo na: domače (politični in izredni dogodki, elementarne nesreče, neugodna gospodarska in tržna gibanja, sprememba ekonomske politike, propad sistema zavarovanj in garancij) in mednarodno (neugodni politični dogodki, neugodna sprememba menjalnih tečajev, gibanje uvoza in izvoza)
- **panoga**; ki zajema motnje v običajnih komercialnih postopkih, nespremenljive komercialne pogoje, nove tehnologije, konkurenco, razmere na nabavnem in prodajnem trgu, nesolventnost kupcev, plačilno nedisciplino, spremembo predpisov in drugo;
- **podjetje**; morebitna kratkoročna in dolgoročna plačilna nesposobnost, slabo vodenje, slabe notranje kontrole in nadzor, slaba finančna politika, slaba organizacijska struktura, slabo upravljanje z obratnim kapitalom, napačne strateške usmeritve, težave z novimi projekti ali proizvodi, slabi odnosi med vodstvom in zaposlenimi in drugo.

Majič (1999, 3) tako na primer ugotavlja, da se kreditno tveganje bolj povečuje, če je bančni portfelj koncentriran:

- na določenega kreditojemalca (splošno kreditno tveganje),

- na določeno področje (deželno tveganje),
- na določeno panogo (poslovno tveganje).

»**Splošno kreditno tveganje** oziroma izpostavljenost banke do posameznega komitenta je vsota vseh kreditov, naložb v vrednostne papirje in kapitalske deleže, drugih terjatev, garancij in jamstev do posmeznega komitenta. Velika kreditna izpostavljenost je kreditna izpostavljenost banke do posameznega komitenta, če presega 10% kapitala banke. Najvišja dovoljena izpostavljenost banke do posameznega komitenta pa naj ne bi presegala 25% kapitala banke.

Deželno tveganje kot del kreditnega tveganja pomeni za banko riziko, da kreditojemalec zaradi zunanjetrgovinskih omejitev (npr. omejitve prometa s tujimi valutami ali pomanjkanja tujih valut) ne bo mogel poravnati svoje obveznosti, lahko pa pomeni tudi tveganje izgube vrednosti naložb zaradi političnih pretresov ali ekonomskih zlomov v posameznih regijah.

Poslovno tveganje je posebno kreditno tveganje, ko skupina kreditojemalcev ni sposobna poplačati obveznosti zaradi negativnega vpliva svetovnega, regionalnega ali nacionalnega ekonomskega razvoja na določeno dejavnost«.

3 Obvladovanje bančnih tveganj

Obvladovanje bančnih tveganj je eden izmed ključnih elementov za uspešno poslovanje banke, saj je banka po naravi poslovanja »*proizvajalec tveganj*«. Banka namreč tveganja sprejema, ga transformira in vgrajuje v različne produkte in storitve (Lando, 2004). Tveganje potencialno zmanjšuje dobiček oziroma povečuje izgubo, zato postaja obvladovanje tveganj ključna bančna funkcija. Banka, ki aktivno obvladuje tveganja, ima pred konkurenco odločilno prednost (Besis, 1998, 1).

Preventivni ukrepi bank naj bi preprečili neugodne posledice tveganj, ki niso predvidljiva in jih ni mogoče preprečiti. Razlikujemo preventivne ukrepe s politiko lastnega kapitala na eni strani in preventivne ukrepe bilančne politike na drugi strani (politika tihih rezerv); postavke premoženja v naložbah bilanciramo po blažjem načelu najnižje vrednosti, obremenitve pa predvidimo z najvišjo vrednostjo (Glogovšek, 2008).

3.1 Temeljna pravila obvladovanja bančnih tveganj

Banka mora vzpostaviti in uresničevati trden in zanesljiv sistem obvladovanja tveganj, ki mora obsegati:

- jasen organizacijski ustroj z natančno opredeljenimi, preglednimi in doslednimi notranjimi razmerji glede odgovornosti,
- učinkovite postopke ugotavljanja, merjenja oziroma ocenjevanja, obvladovanja in spremljanja tveganj, ki jim banka je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju,

- ustrezen sistem notranjih kontrol, ki vključuje ustrezne administrativne in računovodske postopke.

Organizacijski ustroj, postopki in sistemi iz prvega odstavka tega člena morajo biti jasno in razumljivo opredeljeni in sorazmerni značilnostim, obsegu in zapletenosti poslov, ki jih opravlja banka (opredeljeno tudi v Zban-1 124.člen).

Banka mora zagotoviti, da **vedno razpolaga z ustreznim kapitalom**, glede na obseg in vrste storitev, ki jih opravlja, ter tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev (kapitalska ustreznost) (opredeljeno v Zban-1, 125. Člen).

Banka mora vzpostaviti in uresničevati primerne, učinkovite in celostne **strategije in procese za stalno ocenjevanje in zagotavljanje** zneskov, vrst in razporeditve **notranjega kapitala**, ki ga ocenjuje kot potrebno kritje glede na značilnosti in ravni tveganj, ki jim je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju. Strategije in procesi iz prejšnjega odstavka morajo biti predmet rednih notranjih pregledov, da se zagotovi, da ostanejo jasno in celovito opredeljeni in sorazmerni značilnostim, obsegu in zapletenosti poslov, ki jih opravlja banka (opredeljeno v Zban-1 126.člen).

Banka mora **poslovati** tako, da tveganja, ki jim je izpostavljena pri posameznih oziroma vseh vrstah poslov, ki jih opravlja, nikoli **ne presežejo omejitev** največjih dopustnih izpostavljenosti ali vsote izpostavljenosti, omejitve naložb v kvalificirane deleže v osebah nefinančnega sektorja ali drugih omejitev, določenih s tem zakonom in s predpisi o obvladovanju tveganj (opredeljeno v Zban-1 127.člen).

Banka mora poslovati tako, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti (v nadaljnjem besedilu: likvidnost) ter, da je **trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti** (opredeljeno v Zban-1 128.člen) .

Banka Slovenije predpiše **predpise o obvladovanju tveganj**:

1. podrobnejša pravila o obsegu in načinu konsolidacije za namen izpolnjevanja obveznosti na konsolidirani podlagi,
2. v zvezi z izračunom kapitala banke:
   - lastnosti in vrste sestavin, ki se upoštevajo pri izračunu kapitala za namen pokrivanja vseh ali posameznih kapitalskih zahtev,
   - razmerja in omejitve med posameznimi sestavinami pri izračunu kapitala za namen pokrivanja vseh ali posameznih kapitalskih zahtev,
3. v zvezi z vrednotenjem postavk za izračun kapitalskih zahtev in omejitev:
   - podrobnejša pravila o vrednotenju teh postavk za namene vseh ali posameznih kapitalskih zahtev in omejitev,
   - način in obseg upoštevanja posameznih postavk pri izračunu posameznih vrst kapitalskih zahtev oziroma omejitev,
4. v zvezi z izračunavanjem kapitalske zahteve za kreditno tveganje in za tveganje zmanjšanja vrednostni odkupljenih terjatev:

- vrste in značilnosti kategorij izpostavljenosti,
- podrobnejša pravila o izračunu tveganjem prilagojenih zneskov posameznih vrst izpostavljenosti in zneskov pričakovanih izgub,
- podrobnejša merila za priznanje zunanje bonitetne institucije za primerne in način javne dostopnosti podatkov v zvezi z zunanjimi bonitetnimi institucijami, ki jih je centralna banka priznala za primerne ter njihove obveznosti poročanja,
- podrobnejša pravila o načinu uporabe zunanje bonitetne ocene za izračun tveganju prilagojenih zneskov izpostavljenosti,
- pri pristopu na podlagi notranjih bonitetnih sistemov: podrobnejše pogoje za uporabo, način in obseg uporabe ter način in pogoje postopnega uvajanja ter za stalna izvzetja,
- podrobnejša merila za primernost kreditnih zavarovanj in minimalne zahteve za njihovo uresničitev pri izračunu njihovih učinkov,
- podrobnejša pravila o načinu upoštevanja sekuritizacije,

5. v zvezi z izračunom kapitalskih zahtev za tržna tveganja:
   - podrobnejše značilnosti postavk trgovalne knjige,
   - podrobnejša pravila o pristopih, pogojih za uporabo pristopov ter o načinu izračuna kapitalskih zahtev za posamezne vrste tržnih tveganj,
   - glede notranjih modelov: pogoje za njihovo uporabo ter obseg in način njihove uporabe,
6. v zvezi z izračunom kapitalske zahteve za operativno tveganje:
   - pogoje za uporabo standardiziranega oziroma naprednega pristopa in za kombinirano uporabo pristopov,
   - podrobnejša pravila o izračunu kapitalske zahteve za operativno tveganje z uporabo posameznih pristopov,
7. v zvezi z velikimi izpostavljenostmi: podrobnejša pravila o izračunu izpostavljenosti ter o spremljanju in poročanju o velikih izpostavljenostih,
8. v zvezi z naložbami v kvalificirane deleže v osebe nefinančnega sektorja: podrobnejša pravila:
   - o izračunavanju omejitev teh naložb in
   - o obravnavi preseganja teh omejitev,
9. podrobnejša pravila o obvladovanju tveganj,
10. podrobnejša pravila v zvezi z likvidnostno pozicijo,
11. v zvezi s poročanjem:
    - podrobnejšo vsebino poročil in obvestil,
    - roke in način poročanja,
12. ustrezne ukrepe za obvladovanje obrestnih tveganj, ki nastopijo zaradi nenadnih in nepričakovanih sprememb obrestnih mer, vendar le za banke, katerih izguba, nastala zaradi sprememb teh obrestnih mer, presega 20 odstotkov njihovega kapitala,
13. merila za primerne izvozne agencije in
14. podrobnejša pravila v zvezi z ocenjevanjem potrebnega notranjega kapitala.

3.2 Odgovornost uprave banke za pravila o obvladovanju tveganj

Uprava banke mora zagotoviti, da banka posluje v skladu s pravili o obvladovanju tveganj in mora v zvezi s tem še zlasti:

1. določiti natančno opredeljena, pregledna in dosledna notranja razmerja glede odgovornosti, ki:
   - zagotavljajo jasno razmejitev pristojnosti in nalog v banki in
   - preprečujejo nastanek nasprotja interesov,
2. odobriti in redno preverjati strategije in politike banke za ugotavljanje, merjenje oziroma ocenjevanje, obvladovanje in spremljanje tveganj, ki jim banka je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju, vključno s tveganji, ki izvirajo iz makroekonomskega okolja, v katerem posluje banka, glede na položaj v poslovnem ciklusu, v katerem je banka (opredeljeno tudi v Zban-1 173.člen).

3.3 Načrtovanje in izvajanje ukrepov obvladovanja tveganj

(1) Banka mora za ugotavljanje, merjenje oziroma ocenjevanje, obvladovanje in spremljanje tveganj, ki so povezana s poslovanjem banke, določiti načrt ukrepov obvladovanja tveganj, ki obsega:
1. notranje postopke za obvladovanje tveganj,
2. ukrepe za obvladovanje tveganj in postopke za izvajanje teh ukrepov,
3. notranje postopke za spremljanje izvajanja ukrepov za obvladovanje tveganj.

(2) Ukrepi za obvladovanje tveganj in postopki za izvajanje in spremljanje izvajanja teh ukrepov morajo biti v načrtu iz prvega odstavka tega člena določeni za vsako vrsto tveganja, ki jim je banka izpostavljena pri posameznih vrstah poslov, ki jih opravlja, in za tveganja, ki jim je izpostavljena pri vseh poslih, ki jih opravlja.
(3) Banka mora določiti in izvajati ukrepe za obvladovanje tveganj, določene s tem zakonom oziroma predpisom o obvladovanju tveganj in druge ukrepe, ki so glede na značilnosti in vrsto tveganj, ki jim banka je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju, potrebni za obvladovanje teh tveganj (po Zban-1, 174.člen).

3.4 Notranji postopki za obvladovanje tveganj

(1) Banka mora vzpostaviti in dosledno uresničevati primerne administrativne in računovodske postopke in ustrezen sistem notranjih kontrol:
- za ugotavljanje in merjenje tveganj, ki jim banka je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju, in za izračunavanje in preverjanje izpolnjevanja kapitalske zahteve za ta tveganja ter
- za ugotavljanje in spremljanje velikih izpostavljenosti in njihovih sprememb in za preverjanje njihove skladnosti s politikami banke glede teh izpostavljenosti.

(2) Banka mora organizirati svoje poslovanje in tekoče voditi poslovne knjige, poslovno dokumentacijo in druge administrativne oziroma poslovne evidence, tako da je mogoče kadar koli preveriti, ali posluje v skladu s pravili o obvladovanju tveganj, oslabitve in

rezervacije). Banka mora oblikovati ustrezne oslabitve in rezervacije glede na posebna tveganja, ki izhajajo iz posameznih poslov oziroma skupin posameznih poslov.

3.5 Vloga notranje revizije pri obvladovanju tveganj

Zaradi nenehne prisotnosti tveganja kot sestavnega dela poslovanja bank mora vsaka banka organizirati službo notranje revizije kot samostojni organizacijski del, ki je neposredno podrejen upravi banke ter je funkcionalno in organizacijsko ločen od drugih organizacijskih delov banke (opredeljeno v Zban-1, 197.člen).

Notranje revidiranje obsega:

- spremljanje in vrednotenje učinkovitosti sistemov obvladovanja tveganj ter pomoč pri obvladovanju tveganj,
- pregled, vrednotenje in preizkušanje učinkovitosti sistemov notranjih kontrol,
- presojo procesa ocenjevanja potrebnega notranjega kapitala glede na lastno oceno tveganj banke,
- presojo zanesljivosti informacijskega sistema, vključno z elektronskim informacijskim sistemom in elektronskimi bančnimi storitvami,
- presojo zanesljivosti in verodostojnosti računovodskih evidenc in finančnih poročil,
- preverjanje popolnosti, zanesljivosti in pravočasnosti poročanja v skladu s predpisi,
- preverjanje skladnosti ravnanja banke s predpisi, internimi akti in ukrepi, sprejetimi na njihovi podlagi,
- izvajanje posebnih preiskav (opredeljeno v Zban-1, 198.člen).

3.6 Modeli merjenja in ocenjevanje kreditnega tveganja

Kreditno tveganje ocenjujemo iz razloga, da ugotovimo kakšna je verjetnost, da kreditojemalec svojih obveznosti ne bo poravnal. To banka lahko ugotavlja na osnovi informacij, ki jih pridobi neposredno od komitenta ali iz zunanjih virov. Ocenjevanje kreditnega tveganja sestoji iz kvantitativne in iz kvalitativne analize (Dimovski, Gregorič 2000, 82):

- **kvantitativna analiza** zajema zbiranje podatkov o finančni odgovornosti kreditojemalca in o naravi njegovih finančnih potreb
- **kvalitativna analiza** pa se osnuje na finančni analizi predloženih računovodskih podatkov s strani kreditojemalca, njegovih planiranih finančnih rezultatov in denarnih tokov, da bi ocenili kreditojemalčevo sposobnost servisiranja dolga.

Merjenje kreditnega tveganja je bistveno za oblikovanje pravilne cene kredita, določitev vrste in načina zavarovanja ter postavitve ustreznih limitov zadolžitve za posameznega komitenta. Podrejeno je trem glavnim komponentam (Karpe, 1997c, 43):

- izračunu verjetnosti, da posojilojemalec ne bo pravočasno ali v celoti poravnal svoji obveznosti, ko bo le ta zapadla,
- izračunu izpostavljenosti banke iz naslova kreditnega tveganja v določenem časovnem obdobju ter

- izračunu dejanske izgube, ki jo banka realizira potem, ko je že uveljavila zavarovanja za odobreno posojilo oziroma začela postopek izterjave neplačanega dela dolga.

S pomočjo merjenja kreditnega tveganja se banka odloči ali bo odobrila kredit, in če ga bo, oblikuje ustrezne rezervacije (Bühler, 1987, 20). Po oceni različnih strokovnjakov je najpomembnejši del merjenja kreditnega tveganja njegova prva komponenta – to je statistična ugotovitev verjetnosti neplačila (glej tudi v Barry, 1997).

Banka mora pred odobritvijo posameznega kredita opraviti kreditno analizo komitenta. Klasična kreditna analiza je postopek, ki se opira na subjektivno presojo strokovnjaka – analitika in poteka v naslednjih korakih (Caouette, Altman, Narayanan 1998, 85):

- ugotavlja se, ali se potreba kreditojemalca sploh ujema z našo bančno politiko
- analizira se bilančne postavke za daljše obdobje ter ugotavlja trende in nihanja
- preizkuša se bruto bilanca in s tem preverja finančne postavke
- postavke se prilagajajo modelom, ki jih uporablja banka za analizo
- ovrednoti se namen kredita glede na predvideni denarni tok
- identificirajo se potrebne predpostavke in se jih testira (ang. stress-test)
- analizira se potrebno panogo, trende in položaj podjetja v panogi
- ovrednoti se kakovost poslovodstva, kakovost vodenja in strategijo podjetja
- pripravi se kreditna dokumentacija, pogoje črpanja, zavarovanja, garancije
- predvidi se postopke, kako ravnati, če pride do neplačevanja obveznosti.

Najbolj tehnični del analize predstavlja izračun finančnih kazalnikov poslovanja komitenta, ki naj bi bili osnova za analizo finančnega stanja v podjetju. Le ta temelji na bilanci stanja, izkazu uspeha, izkazu finančnih tokov ter na podlagi drugih informacij, ki jih podjetje posreduje banki. Da bi lahko ocenili dejansko finančno stanje podjetja, moramo izračunane vrednosti finančnih kazalcev primerjati času (trend analiza) in z ostalimi podjetji v panogi (angl.: peer group analiza). Kazalniki so relativna števila, dobljena z delitvijo dveh ekonomskih kategorij in jih delimo na več vrst:

- na kazalnike likvidnosti
- na kazalnike aktivnosti
- na kazalnike stanja zadolženosti
- na kazalnike dobičkonosnosti.

Tabela 1: Prikaz najpomembnejših finančnih kazalnikov podjetja

Predmet analize	Najpomembnejši kazalniki
1. Likvidnost	**a) Tekoči koeficient** = kratkoročna ali gibljiva srestva/kratkoročne obveznosti
	b) Hitri oz. pospešeni koeficient = kratkoročna sredstva brez zalog/kratkoročne obveznosti
2. Uspešnost poslovanja	**a) ROE (Return on Equity-donosnost kapitala)**=dobiček od poslovanja/lastna sredstva
	b) ROA (Return on Assets-donosnost sredstev)= dobiček od poslovanja/sredstva skupaj
	c) Marža dobičkonosnosti= čisti dobiček/prihodki od prodaje
3. Zadolženost podjetja	**a) Delež dolga**= celotni dolg/sredstva skupaj
	b) Obrestno kritje=neto dohodek pred obdavčitvijo in obrestmi/obresti
4. Obseg aktivnosti podjetja	**a) Koeficient obračanja terjatev**
	b) povprečna doba vezave terjatev do kupcev
	c) Koeficient obračanja zalog proizvodov
	d) Koeficient obračanja obratnih sredstev
	e) Koeficient obračanja osnovnih sredstev

Vir: Dimovski, Gregorič (2000, 87)

Modeli merjenja kreditnega tveganja

Kvalitativni modeli so tradicionalni modeli, ki temeljijo na zbiranju informacij, ki omogočajo presojo o kreditni boniteti. Na oceno kreditnega tveganja vplivata dve skupini dejavnikov (Saunders, 2000, 217-219):

a) specifični dejavniki, ki so tipični za posameznega dolžnika:

- ugled kreditojemalca: za banko je zanimiva predvsem stranka, ki v poslovnem svetu uživa ugled, saj je to včasih zadostno zagotovilo, da se določenemu kreditojemalcu odobri kredit
- finančni vzvod kreditojemalca: finančni vzvod je razmerje med dolžniškim in lastniškim kapitalom. Večje ko je to razmerje, večje je kreditno tveganje
- variabilnost podatkov: velika nihanja v dobičku povečujejo verjetnost, da komitent ne bo zmožen izpolniti pogodbenih obveznosti.
- zavarovanje posojila: na osnovi ustrezno zavarovanega kredita je tveganje, ki mu je banka izpostavljena manjše.

b) Sistematični oziroma makroekonomski dejavniki, ki so značilni za določen finančni trg, gospodarstvo:
   - poslovni cikel: faza poslovnega cikla v kateri se nahaja gospodarstvo je zelo pomembno za banke, ko ocenjujejo verjetnosti neplačila svojih komitentov
   - obrestna mera: obrestna mera v določeni meri vpliva na obseg kreditiranj. V obdobjih visokih obrestnih mer se za najemanje kreditov praviloma odločajo kreditojemalci, ki načrtujejo visoko donosne naložbe.

Kvantitativni modeli kvantificirajo posamezne dejavnike kreditnega tveganja, kot so verjetnosti neplačila in razvrščanje dolžnikov v skupine glede na verjetnost neplačila. Omogočajo tudi prepoznavanje visoko tveganih posojil in tudi izračun potrebnih rezerv. Kvantitativni modeli dajejo objektivnejšo oceno kreditnega tveganja, saj temeljijo na matematičnih in statističnih metodah, kot so modeli rangiranja, struktura donosnosti, stopnja mortalitete kreditov, model opcij, ipd (Saunders 2000, 219).

Za učinkovito obvladovanje kreditnega tveganja morajo banke razviti in uporabljati postopke in modele za učinkovite spremljanje in nadzor značilnosti in kvalitete svojega portfelja. Pri **merjenju tveganega portfelja** se v praksi uporabljajo različni modeli tvegane vrednosti, pri čemer se uporabljajo predvsem dognanja matematične in statistične znanosti (npr. kovariančne matrike, regresije, panelne analize, zgodovinske simulacije, Monte Carlo simulacije, ipd).

Tvegana vrednost je definirana kot mera za največjo možno izgubo vrednosti nekega portfelja. Pri operativni inačici te definicije je treba podati tudi oceno verjetnosti, da portfelj ne bo imel izgubo večje od tvegane vrednosti. Ta verjetnost se v statistki imenuje *splošna stopnja zaupanja*.

Vendar pa so navedeni modeli primernejši za merjenje tržnih tveganj, redkeje pa se uporabljajo pri merjenju kreditnega tveganja, zaradi pomanjkljivosti podatkov in vrednotenju. Zaradi redkosti nastopa plačilne nesposobnosti in dolgega časovnega horizonta, se zahteva preveliko poenostavljanje predpostavk, približke in postavlja pod vprašaj natančnosti modelov. Po drugi strani se večina kreditnih instrumentov ne vrednoti po tržnih cenah (Krumberger, 2000, 72).

3.7 Obvladovanje kreditnega tveganja in kapitalska ustreznost banke

Banka mora poslovati tako, da tveganja, ki jim je izpostavljena pri posameznih oziroma vseh vrstah poslov, ki jih opravlja, nikoli ne presežejo omejitev določenih z Zakonom o bančništvu in na njegovi podlagi izdanih predpisov. Banka mora poslovati tudi tako, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti (likvidnost) ter da je trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti (solventnost). Za nadzor nad navedenim skrbi centralna banka, ki na podlagi krovnega zakona o bančništvu pripravi vrsto podzakonskih aktov, ki podrobneje urejajo pogoje obvladovanja tveganj. V primeru Slovenije je to Banka Slovenije in podzakonski akti, ki se nanašajo na:

- kapitalsko ustreznost bank in hranilnic
- razvrstitev aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic
- predpis o primerni izpostavljenosti bank in hranilnic do posameznih komitentov
- na oblikovanje posebnih rezervacij bank in hranilnic.

Obvladovanje kreditnega tveganja zajema še:

- poslovanje z izvedenimi kreditnimi instrumenti in listninjenje,
- razpršenost naložb po sektorjih kreditojemalcev, panogah in kreditojemalcih,
- geografsko razpršenost naložb,
- uporabljanje raznih modelov za merjenje kreditnega tveganja,
- zaračunavanje različnih obrestnih mer in provizij za različne stopnje tveganosti,
- omejevanje kreditiranja kreditojemalcev z večjo stopnjo tveganosti,
- uporabljanje omejevalnih pogojev v kreditnih pogodbah (pogoji prodaje sredstev, novo zadolževanje kreditojemalca, izplačevanje dividend),
- postavljanje zahtev, da tudi kreditojemalci sami obvladujejo tveganje neplačila (terminski posli), prodaja kreditov, zavarovanje kreditov.

Kapitalska ustreznost banke

Kapitalska ustreznost banke pomeni, da mora banka zagotoviti, da vedno razpolaga z ustreznim kapitalom, glede na obseg in vrste storitev, ki jih opravlja, ter tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev (po Zban-1, 125.člen). Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic podrobneje obravnava sestavine, omejitve in odbitne postavke pri izračunu kapitala bank in hranilnic, stopnje za tehtanje kreditnega tveganja, konverzijske faktorje v izračunu tveganja prilagojene aktive ter izračun kapitalskega količnika.

Količnik kapitalske ustreznosti je razmerje med kapitalom banke in tveganju prilagojene aktive povečane za drugim tveganjem prilagojene postavke. Kapital vsake banke mora vedno dosegati najmanj znesek, ki je enak vsoti kapitalskih zahtev za kreditno in druga tveganja ter kapitalskih zahtev za prekoračena stanja udeležbe v kapitalu nefinančnih organizacij. Banka mora izračunavati in izpolnjevati kapitalske zahteve za kreditno tveganje iz naslova bančnih postavk, za valutno tveganje in tveganje

spremembe cen blaga iz naslova bančnih postavk in postavk trgovanja ter za ostala tržna tveganja iz naslova postavk trgovanja.

Kapitalske zahteve za kreditno tveganje pravijo, da mora banka ugotoviti višino tveganju prilagojene aktive, ki je seštevek posameznih bančnih postavk tehtanih s stopnjo kreditnega tveganja. Bančne postavke so neto knjigovodske vrednosti okoli 20 aktivnih bilančnih postavk in kreditne nadomestitvene vrednosti za neto vrednost zunajbilančnih postavk in postavk izvedenih finančnih instrumentov, ki jih ni mogoče uvrstiti med postavke trgovanja. Stopnje za tehtanje kreditnega tveganja bančnih postavk so štiri in sicer 0%, 20%, 50% in 100%. Če izločimo samo kredite prebivalstvu (vključno s krediti samostojnim podjetnikom, kmetom, in osebam, ki samostojno opravljajo poklic) je stopnja kreditnega tveganja 0%, če je kredit zavarovan:

- z vrednostnimi papirji ali nepreklicno garancijo R. Slovenije na prvi poziv,
- z vrednostnimi papirji držav EEA in nekaterih z njimi primerljivih držav OECD,
- z vrednostnimi papirji, katerih izdajatelj so Evropske skupnosti,
- bančnimi vlogami ali s potrdili o vlogah ali drugimi podobnimi instrumenti, ki jih je izdala in so v posesti pri banki kreditodajalki (šteje le kredit ali del kredita, ki je v celoti pokrit z bančno vlogo, katere rok dospelosti je enak ali daljši od dospelosti kredita; uporaba bančne vloge za zavarovanje kredita mora biti določena v temeljnem kreditnem poslu in v pravnem poslu o bančni vlogi),

Stopnja kreditnega tveganja je 20%, če je kredit zavarovan:

- z drugimi jamstvi Republike Slovenije,
- z nepreklicno, brezpogojno garancijo ali vrednostnimi papirji Evropske Investicijske banke,
- z nepreklicnimi, brezpogojnimi garancijami ali vrednostnimi papirji multilateralnih razvojnih bank, ki jih določa centralna banka,
- z jamstvom oz. bančno garancijo ali vrednostnimi papirji domačih bank (tiste, ki so pridobile dovoljenje centralne banke za opravljanje bančnih storitev), razen naložb v kapital in drugih naložb z lastnostjo kapitala,
- z jamstvom ali vrednostnimi papirji prvovrstnih tujih bank, razen naložb v delnice in drugih naložb z lastnostjo kapitala,
- z jamstvi oziroma bančnimi garancijami ali vrednostnimi papirji drugih bank.

Stopnja kreditnega tveganja je 50%, če je kredit zavarovan z zastavo nepremičnin, ki ustrezajo pogojem, določenim v veljavnem sklepu o razvrstitvi terjatev. Stopnja kreditnega tveganja je 100%, če kredit ni zavarovan ali je kako drugače zavarovan. Kapitalska zahteva za kreditno tveganje se izračuna v višini 8% tveganju prilagojene aktive oziroma z uporabo višjega odstotka, če Banka Slovenije določi višji količnik kapitalske ustreznosti od minimalnega.

Razvrstitev aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk

Kriteriji za razvrščanje aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk so se v Sloveniji, od konca leta 1992, ko so temeljili zgolj na zamudah plačil, bistveno zaostrili. V letu 1997 so tako začeli veljati strožji kriteriji, saj je metodologija, veljavna do leta 1996, upoštevala oceno bonitete posameznega dolžnika, vendar je bilo, pod določenimi pogoji, dopuščeno, da se je terjatev, zavarovana z zastavo premičnega ali nepremičnega premoženja razvrstila v skupino A. Od januarja 1997 pa je bilo takšno terjatev dopustno razvrstiti le v eno skupino višje od skupine, v katero bi se razvrstila terjatev glede na boniteto dolžnika. Zakonodaja danes predpisuje obveznost banke, da v okviru predpisanih in internih meril razvršča bilančne in zunajbilančne postavke po tveganosti in ocenjuje višino potencialnih izgub iz naslova kreditnih tveganj. Aktivne postavke banka razvršča v skupine na podlagi ocene sposobnosti dolžnika izpolnjevanja obveznosti do banke ob dospelosti, ki se presoja na podlagi:

- ocene finančnega položaja posameznega dolžnika
- njegove zmožnosti zagotavljati potreben denarni pritok za izpolnjevanje obveznosti
- vrste in obsega zavarovanja terjatev banke do posameznega dolžnika,
- izpolnjevanja obveznosti dolžnika do banke v preteklih obdobjih.

Banka je glede na navedeno dolžna ves čas trajanja pravnega razmerja (dobe kreditiranja) spremljati poslovanje dolžnika in kvaliteto zavarovanja terjatev banke. Pravila o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk pa sicer opredeljujejo tvegane in netvegane bilančne postavke ter tvegane zunajbilančne postavke:

Tvegane bilančne postavke so vsi dospeli in nedospeli kratkoročni in dolgoročni krediti, naložbe v vrednostne papirje in dolgoročne naložbe v kapital, eskontirane menice, terjatve iz izvedenih finančnih instrumentov, s katerimi se trguje na prostem trgu, naložbe v naložbene nepremičnine, obračunane obresti, nadomestila in opravnine (provizije) ter terjatve za plačane garancije, avale in druge prevzete obveznosti, vloge pri bankah ter ostale postavke, ki jih je možno razporediti na posameznega dolžnika.

Netvegane bilančne postavke so denar v blagajni, stanja na računih pri centralni banki, Banki Slovenije, terjatve do Banke Slovenije in Republike Slovenije, terjatve do Evropske skupnosti, vlad in centralnih bank držav EEA in z njimi primerljivih držav OECD ter opredmetena osnovna sredstva in neopredmetena dolgoročna sredstva.

Tvegane zunajbilančne postavke obsegajo izdane garancije, avale, nekrite akreditive, prevzete nepreklicne obveznosti iz odobrenih kreditov in odobrene neizkoriščene limite iz okvirnih kreditov, odobrene neizkoriščene limite po plačilnih karticah oz. zneske zaupanja po plačilnih karticah ter druge prevzete obveznosti na osnovi katerih lahko nastane obveznost plačila s strani banke.

Razvrstitev postavk poteka tako, da banka sistematično pregleda svoj portfelj ter razporedi postavke po posameznih dolžnikih, nato pa opravi razvrstitev glede na

tveganost terjatev. Terjatve se razvrstijo v skupine od A do E. Terjatve do dolžnikov so tako lahko razvrščene v razred:

- A:
  - če ni pričakovati težav z odplačevanjem obveznosti in dolžniki plačujejo svoje obveznosti ob dospelosti oz. izjemoma z zamudo do 15 dni;
  - če so terjatve zavarovane s prvovrstnim zavarovanjem, ki je lahko: bančna vloga, za katero obstaja s pogodbo določena obveznost, da se uporabi za poplačilo terjatve; vrednostni papirji Republike Slovenije, Banke Slovenije ter vlad in centralnih bank držav EEA in nekaterih z njimi primerljivih držav OECD; nepreklicne garancije na prvi poziv bank, ki so pridobile dovoljenje Banke Slovenije za opravljanje bančnih storitev, prvovrstnih bank držav članic in prvovrstnih tujih bank; prvovrstni dolžniški vrednostni papirji bank, s katerimi se trguje na finančnih trgih, nepreklicna jamstva Slovenske izvozne družbe, nepreklicna jamstva Republike Slovenije.
- B:
  - če je za pričakovati določene težave z odplačevanjem kreditov, dolžnikovo finančno stanje je trenutno šibko, ne kaže pa, da bi se v bodoče bistveno poslabšalo; ali dolžniki večkrat plačujejo obveznosti z zamudo do 30 dni, občasno tudi z zamudo od 31 do 90 dni;
- C:
  - če je za pričakovati, da denarni tokovi ne bodo zadostovali za redno poravnavanje dospelih obveznosti;
  - dolžniki so izrazito podkapitalizirani;
  - dolžniki nimajo zadostnih dolgoročnih virov sredstev za financiranje dolgoročnih naložb; banka od dolžnikov ne prejema tekočih zadovoljivih informacij ali ustrezne dokumentacije v zvezi s terjatvami, jamstvi in viri za odplačilo terjatev; ali večkrat plačujejo obveznosti z zamudo od 31 do 90 dni, občasno tudi z zamudo od 91 do 180 dni;
- D:
  - za dolžnike obstaja velika verjetnost izgube;
  - so nesolventni in nelikvidni;
  - pri pristojnem sodišču je bil vložen predlog za začetek postopka prisilne poravnave ali stečaja;
  - dolžniki so v sanaciji oz. postopku prisilne poravnave;
  - ki so v stečaju; ter ki večkrat plačujejo obveznosti z zamudo od 91 do 180 dni, občasno tudi z zamudo od 181 do 365 dni;
- E:
  - v to skupino se razvrstijo terjatve, za katere se ocenjuje, da ne bodo poplačane in terjatve s sporno pravno podlago.

Zlasti za majhne dolžnike in prebivalstvo (fizične osebe) se lahko v večji uporabi merilo rednosti poravnavanja obveznosti do banke. Pri kreditiranju prebivalstva velja izpostaviti dejstvo, da lahko banka terjatve, ki so zavarovane z zastavo nepremičnin razvrsti za eno skupino višje kot bi jih na osnovi ocene in vrednotenja dolžnikove sposobnosti poravnavanja pogodbenih obveznosti, vendar največ za eno leto po roku za

plačilo terjatve. V tem primeru mora banka razpolagati z vso potrebno dokumentacijo, iz katere je razvidno, da je zastavljena nepremičnina učinkovito in ustrezno sredstvo sekundarnega poplačila. Banka mora v primeru, da gre za hipoteko oz. da nepremičnina ni v njeni posesti, razpolagati vsaj z notarskim zapisom o sklenitvi sporazuma, z zaznamkom na originalu pogodbe, če nepremičnina ni vpisana v zemljiški knjigi, s pravnomočnim sklepom sodišča o vknjižbi zastavne pravice na nepremičnini ter z vknjižbo prepovedi odsvojitve in obremenitve, če je nepremičnina vpisana v zemljiški knjigi, z ažurnim zemljiškoknjižnim izpiskom, z zavarovalno polico za nepremičnino, vinkulirano v korist banke, s cenitvenim poročilom pooblaščenega izvedenca.

Terjatve razvrščene v skupino C, D, in E se restrukturirajo, kar pomeni, da se pri računovodskih postopkih takoj izkazuje izguba in potencialna izguba, prihodki pa šele ob njihovi dejanski realizaciji.

Potencialne izgube banke iz naslova kreditnega tveganja se na podlagi razvrstitve terjatev v skupine izračunavajo v povprečju najmanj v višini:

- 10% terjatev, razvrščenih v skupino B (oz. najmanj 5% in največ 15% pri posamezni),
- 25% terjatev, razvrščenih v skupino C (oz. najmanj 15% in največ 40% pri posamezni),
- 50% terjatev, razvrščenih v skupino D (oz. najmanj 4% in največ 99% pri posamezni)in
- 100% terjatev, razvrščenih v skupino E.

Banka mora zagotavljati informacije in dokumentacijo o dolžniku z vodenjem kreditnih map, iz katerih morajo biti razvidni osnovni podatki o dolžniku, njegovem finančnem stanju in položaju ter o vsebini kreditnega razmerja. Banka mora imeti ustrezen informacijski sistem in računovodske postopke za spremljanje izpostavljenosti do posameznih oseb in skupin povezanih oseb ter zagotoviti pravilno poročanje.

Velika izpostavljenost bank

Pojem velike izpostavljenosti bank in hranilnic je oblikovan z namenom zavarovanja leteh pred tveganji povezanimi s prekomerno koncentracijo kreditne izpostavljenosti do enega dolžnika in pomeni še enega izmed instrumentov na področju obvladovanja kreditnega tveganja. Izpostavljenost banke do posameznega dolžnika se odraža v največji možni izgubi v primeru, da ta dolžnik ne poravna vseh svojih obveznosti do banke. **Velika izpostavljenost bank** do posameznega dolžnika je definirana v največjem odstotku do katerega je banka še lahko izpostavljena do enega dolžnika in je običajno postavljena na raven nekje do 25 odstotkov njenega kapitala. Poleg navedenega pa poznamo tudi pojem *izpostavljenosti banke do posameznega dolžnika, ki ima položaj* ***osebe v posebnem razmerju z banko***. Ta višina je nekoliko nižja in ne sme presegati 20 odstotkov njenega kapitala. Gre za izpostavljenost banke do njej nadrejene družbe, to je do posamezne družbe, ki jo banka posredno ali neposredno obvladuje in do posamezne družbe, ki jo posredno ali neposredno obvladuje ista oseba kot banko.

***Osebe v posebnem razmerju z banko so tako**:* član uprave banke, član nadzornega sveta banke, prokurist banke, pravna oseba, ki ni banka in katere član uprave oziroma prokurist, fizična oseba, ki je posredno ali neposredno imetnik delnic banke, na podlagi katerih ima najmanj 5 odstotkov glasovalnih pravic ali najmanj 5-odstotni delež v kapitalu banke, pravna oseba, ki ni banka, in ki je posredno ali neposredno imetnik delnic banke, na podlagi katerih ima najmanj 10 odstotkov glasovalnih pravic ali najmanj 10-odstotni delež v kapitalu banke, ožji družinski člani oseb, član uprave, član nadzornega sveta, član drugega organa vodenja ali nadzora oziroma prokurist pravne osebe (Zban-1 163. in 164.člen). **Vsota vseh velikih izpostavljenosti** banke ne sme presegati 800 odstotkov njenega kapitala. Vsota vseh izpostavljenosti banke do oseb v posebnem razmerju z banko ne sme presegati 200 odstotkov njenega kapitala.

Oblikovanje posebnih rezervacij

Oblikovanje rezervacij je klasična oblika obvladovanja kreditnega portfelja. Rezervacije kot osnovni kvantitativni instrument za zavarovanje pred kreditnimi tveganji najbolj neposredno vpliva na rezultat bank in je zato strateškega pomena. Banka po zakonodaji naj mora oblikovati rezervacije za splošna bančna tveganja, ki so namenjena kritju morebitnih izgub zaradi tveganj, ki izhajajo iz njenega celotnega poslovanja. Poleg splošnih rezervacij mora banka oblikovati tudi posebne rezervacije glede na posebna tveganja, ki izhajajo iz posameznih poslov oziroma skupine posameznih poslov. Za terjatve, ki so razvrščene v skupino A, razen terjatev do Banke Slovenije in do Republike Slovenije, je banka dolžna oblikovati rezervacije v višini najmanj 1% zneska terjatev, za terjatve, ki so razvrščene v skupine od B do E pa banka oblikuje posebne rezervacije v višini ugotovljenih potencialnih izgub. Posebne rezervacije vodijo banke kot odhodek za posebne rezervacije in so knjiženi na posebnem računu v pasivi bilance stanja.

Evropske direktive in Baselska priporočila (Baselski standardi)

Zaradi povečane aktivnosti trgovanja bank, nestabilnosti tržnih cen, razvoja zunajbilančnih aktivnosti, povečane konkurence in globalizacije je večina držav zakonsko uredila obvladovanje bančnih tveganj. V slovenskem bančništvu je večina sprememb v zadnjem desetletju posledica uvajanja priporočil Baselskega komiteja in evropskih smernic v domačo zakonodajo. Smernice varnega poslovanja bank na področju Evropske unije so nastale vzporedno in kot posledica baselskih priporočil. Evropske smernice tudi povečujejo konkurenčnost med ponudniki finančnih storitev in spodbujajo ekonomijo obsega. Izgublja se razmejitev med posameznimi ponudniki finančnih storitev, oblikujejo se enotni pogoji poslovanja in poenoteni standardi nadzora finančnih institucij, finančni sistem pa prehaja v t.i. tržno fazo, v kateri s večji del finančnih storitev prenaša na trg (Dimovski, Gregorič 2000, 22). Leta 1975 je bil tako ustanovljen t.i. *Baselski odbor* ali *Komite za nadzor bank*, ki so ga ustanovili guvernerji skupine desetih najrazvitejših gospodarskih držav, imenovanih G10, predstavlja pa odbor bančnih nadzornih oblasti. Baselska priporočila so minimalni standardi, ki jih objavlja komite, namenjeni so predvsem članicam Mednarodne banke za poravnavo

(BIS) in niso zavezujoči. Države se same odločajo, ali jih bodo sprejele v svojo zakonodajo, vendar so standardi že tako uveljavljeni, da jih uporabljajo po vsem svetu.

Prvi Baselski kapitalski sporazum iz leta 1988 je bil rezultat prizadevanja Baselskega komiteja za poenotenje minimalnih kapitalskih zahtev za banke. Osnovni namen vzpostavitve kapitalskega sporazuma je bil okrepiti kapitalsko osnovo bank, povečati stabilnost finančnega sistema in izenačiti pogoje poslovanja za vse udeležence na trgu.
V prvi fazi je bil kapital namenjen predvsem v pokrivanju kreditnega tveganja bank nato pa so kapitalski sporazum modificirali in uvedli kapitalske zahteve za tržna tveganja. V okvir tržnih tveganj spadata predvsem obrestno in valutno tveganje. Prvič je bila na razpolago dana možnost, da posamezne banke uporabijo lastne metode merjenja tržnih tveganj. Sporazum je »uzakonilo« več držav, zato je njegova prednost tudi njegova splošna razširjenost in preprostost (Štiblar, 2010, 170).

Basel II. Glede obstoječih režimov varnosti poslovanja finančnih institucij prve generacije (ohranitve solventnosti bank in zavarovalnic) so v začetku 90-tih let vse pogosteje pojavljala mnenja, da ne upoštevajo novih tveganj (le-ta izhajajo iz novih finančnih produktov, iz liberalizacije finančnih trgov, iz institucionalnega povezovanja v sektorjih in med njimi, v državah in med njimi) in da niso dovolj občutljivi za obstoječa tveganja. Glavna kritika starega kapitalskega sporazuma se je nanašala na premajhno upoštevanje predvsem nekreditnih tveganj, ki so v zadnjih letih pridobila pomen, in osredotočenja zgolj na kvantitativno merjenje kapitalske ustreznosti, zanemarja pa se kakovostni vidik, ki je prav tako pomemben. Rasla je želja po vzpostavitvi novih standardov varnosti poslovanja druge generacije (BIS II). BIS II več pozornosti namenja operativnemu tveganju, ki ga do takrat niso poseben obravnavali. Poleg tega predlaga bankam različne pristope za merjenje zahtev za kreditno in operativno tveganje. S tem omogoča prosto izbiro tistega pristopa, ki najbolje ustreza velikosti, razvitosti in ostalim značilnostim njihovega poslovanja. Potreba po novi, boljši zaščiti, ki naj bi jo prinesli standardi BIS II, je nastala predvsem kot posledica globalizacije, saj z njo prihaja do vedno novih tveganj. Standardi so bili dokončno sprejeti decembra 2004. BIS II je tako na treh stebrih zasnovan režim za banke. Revidiranemu stebru za izračun minimalno zahtevanega kapitala je Baselski sporazum dodal dva nova stebra: regulativni nadzor in tržna disciplina.

Prvi steber govori **o t.i. finančni ustreznosti**. Gre za kreditno, tržno in operacijsko tveganje bank. Pri oceni kreditnega tveganja, kot še vedno najpomembnejšega v BIS II, vrednost zahtevanega kapitala lahko niha med 1,6% in 12% glede na rating kreditojemalca in način zavarovanja, ki ga bo podala neodvisna zunanja rating institucija (standardni pristop) oziroma notranja bonitetna služba (interni modeli ocenjevanja tveganj v okviru samih bank, za katere ni potrebna potrditev nadzornika).
Znesek kapitala, ki naj bi ga banka imela za zaščito pred kreditnim tveganjem, je funkcija petih dejavnikov: verjetnosti stečaja dolžnika, pričakovane stopnje izgube v primeru stečaja, izpostavljenost ob stečaju, dospelosti kredita in stopnje diverzifikacije (negativne korelacije) kreditnega portfelja banke.

Pri standardnem pristopu banka oceni le prvi dejavnik, druge oceni zunanji nadzornik, pri internih modelih pa banka mora ocenite vse dejavnike. Gre za model kreditnih rizikov. Koeficient kapitalske ustreznosti, ki ga izračunavamo kot razmerje med celotnim kapitalom in tehtano aktivo, mora predstavljati najmanj 8% celotnega kapitala banke (Aver, 2004, 18). V letu 2007 oziroma po izbruhu globalne finančne krize se je izkazalo, da zunanje bonitetne agencije niso edina prava rešitev za oceno tveganj v standardiziranem postopku. Izkušnje kažejo, da so vedno znova napačno ocenjevale boniteto posameznih firm, bank, poslov in držav. Velikokrat ne poznajo konkretne situacije, so pogosto preblizu bankam plačnicam, zato velikokrat dajejo pristranske ocene. V svetu poznane agencije so še nekako uspešne v enostavni ekstrapolaciji trendov iz preteklosti, odpovedo pa v kritičnih trenutkih velikih sprememb ali obratov. Poleg tega so novi, izjemno komplicirani matematični modeli izračuna tveganja po BIS II, ki so jih uvedle velike banke, odpovedali že ob prvi priložnosti in tako niso preprečili nastanka finančne krize v letu 2007, ki izhaja iz slabih hipotekarnih kreditov v ZDA.

Drugi steber - regulativni nadzor, kot ga predpisuje BIS II, zahteva od nadzornikov, da preverjajo, ali ima vsaka banka ustrezen notranji proces ocenjevanja tveganja in računanja kapitalskih zahtev. 8% koeficient kapitalske ustreznosti je namreč le potrebni, ne pa zadostni pogoj za zagotovitev varnega poslovanja banke. Nadzorniki morajo zato imeti pooblastilo, zahtevati višjo kapitalsko ustreznost, kot jo določi banka sama ali kot jo izračuna v skladu z metodologijo. To je še posebej pomembno takrat, ko je banka pomembna iz sistemskega vidika in bi njene težave lahko ogrozile stabilnost finančnega sistema. Cilj nadzornikov pri preverjanju kapitalske moči bank na tem področju je torej zagotoviti, da je obseg kapitala torej skladen s tveganostjo njihovega celotnega poslovanja. V bančništvu igra zunanji nadzorni pregled državnih nadzornih institucij ključno vlogo kvalitativne ocene tveganj. Pri nas opravlja nadzorno funkcijo centralna banka, Banka Slovenije, ki lahko postavi dodatne kapitalske zahteve in se hitro odzove, če bi kapital padel pod zahtevano minimalno mejo. Že prvo leto po uveljavitvi BIS II je bilo jasno, da so obrestna in nekatera druga bančna tveganja ostala v drugem stebru v diskreciji nadzornikov. Potem ko je bil z najbolj zahtevnimi matematičnimi modeli izračunan tvegani kapital, so se izračunane številke kalibrirale s faktorjem 1,06, katerega velikost je izmišljena zato, ker so simulacije (QIS) pokazale, da si velike banke z internimi modeli izračunavajo premajhen rizičen kapital. Ob tem lahko nadzorniki poljubno podajajo svoje dodatne kapitalske zahteve. Oboje popolnoma diskreditira izračun tveganega kapitala z novimi zahtevnimi matematičnimi modeli.

Namen **tretjega stebra** je povečanje **tržne discipline** s povečanjem obsega podatkov, ki jih morajo banke razkriti. Večji obseg javnega razkritja ter objave podatkov in informacij, povezanih z bančnim poslovanjem in profilom tveganja banke, naj bi omogočilo tržnim udeležencem boljši pregled nad poslovanjem bank. Banke morajo vsaj na pol leta objaviti podatke o poslovanju, kapitalska učinkovitost pa se razkriva četrtletno. Predmet razkritij se nanaša na strukturo kapitala, kapitalsko ustreznost in izpostavljenost tveganju. Glede različnih diskrecijsko postavljenih obdobij (in obsega informacij) razkritij podatkov v tretjem stebru BIS II bi bila boljša rešitev, če bi predpisali krajša obdobja, izjemoma pa bi nadzorniki dovolili njihovo podaljšanje, in ne

nasprotno. To bi zmanjšalo tudi število diskrecijskih intervencij nadzornikov (povzeto po Štiblar, 2010, 173-177).

Basel III. V decembru 2009 je baselski odbor za bančni nadzor objavil predlog Basel III. Glede sprememb priporočil o sestavi kapitala je predlog Basel III izrazito usmerjen k višji kakovosti bančnega kapitala in predvideva razdelitev temeljnega kapitala na dve podkategoriji:

- »Common Equity component of Tier 1«, kar bi ustrezalo nakvalitetnejšemu, lastniškemu temeljnemu kapitalu (do sedaj poimenovan »Core Tier 1« in
- »Tier 2-Tier 1 Additional Going Concern Capital«, kar bi lahko prevedli kot dodatni temeljni kapital.

Nova pravila predvidevajo dvig minimalnega količnika temeljnega kapitala, t.i. količnika Tier 1, iz 4-ih odstotkov na 6 odstotkov do začetka leta 2019.

Kljub ocenam, da se hibridni instrumenti v krizi niso izkazali kot ustrezni pri pokrivanju izgub finančnih institucij v času rednega, jim baselski odbor za bančni nadzor vseeno še vedno priznava mesto med sestavinami kapitala. Vendar pa zahteva visoko kakovostne instrumente, tako da se bodo hibridni instrumenti lahko v podkategorijo »Tier 1 Additional Going Concern Capital« lahko vključevali le, če bodo izpolnjevali minimalne kriterije, ki so določeni v predlogu Basel III. Cilj je, da bi se bistvene karakteristike hibridnih instrumentov kar najbolje približale lastniškemu kapitalu, tako da bi imeli čim večjo sposobnost pokrivanja izgub v času rednega poslovanja, izdajatelj pa bo izplačila donosov lahko kadarkoli zadržal.

Bistveni namen nove regulative je torej hibridne instrumente kar najbolj približati navadnim delnicam. Enako kot dosedanja regulativa tudi predlog Basel III še vedno zahteva enake tri bistvene lastnosti – trajnost, fleksibilnost izplačil in sposobnost pokrivanja izgub – vendar jih precej bolj strogo opredeljuje. Predvsem je z obvezno konverzijo v delnice ali odpisom dolga zelo natančno opredeljena sposobnost pokrivanja izgub.
V zvezi s tema mehanizmoma bo v vsakem konkretnem primeru zelo pomembna določitev primernega sprožilca, ki bo vezan na količnik kapitalske ustreznosti ali kak drug ustrezen kazalnik poslabšanja stanja banke, in sicer tako, da bo konverzija ali odpis dolga učinkoval v ustreznem trenutku in izdajatelju s pokritjem izgube omogočil nadaljevanja poslovanje.

Basel III predlaga naslednje spremembe:

- Spodbujanje bolj integriranega upravljanja trga in kreditnega tveganje nasprotne stranke
- Treba je dodati CVA (kreditne popravek vrednosti), tveganje zaradi poslabšanja kreditne bonitetne ocene nasprotnim strankam
- krepiti kapitalske zahteve za nasprotne stranke kreditne izpostavljenosti, ki izhajajo iz bank izvedenih finančnih instrumentov, repo in financiranja vrednostnih papirjev

- niti kapitalske rezerve ter podporo te izpostavljenosti
- zagotavljanje spodbud za krepitev obvladovanja tveganj in kreditne izpostavljenosti nasprotne stranke
- dvigniti standarde kreditnega tveganja nasprotne stranke za upravljanje tudi z vključevanjem tveganja zaradi neugodnih gibanj
- potreba po dodatnem kapitalu, likvidnosti ali drugih nadzornih ukrepov za zmanjšanje tveganj.

Glavni namen Basel III je odprava pomanjkljivosti, ki jih je razkrila finančna kriza ter pripraviti banke in bančni sektor za naslednjo krizo. Stopil je v veljavo v začetku leta 2013 in se bo postopoma uvajal do leta 2019.

3.8 Instrumenti za prenos kreditnega tveganja

Prenos kreditnega tveganja (angl. »credit risk transfer«) ni novost na finančnih trgih, saj banke nekatere tehnike oziroma instrumente za prenos tega tveganja uporabljajo že vrsto let, na primer finančne garancije in zavarovanja posojil pri zavarovalnicah. Tudi prvi posli listninjenja (angl. »securitisation«), katerega uporaba v svetu vse bolj narašča, so potekali že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Vendar pa so zlasti v zadnjih letih vse večja potreba po aktivnem obvladovanju kreditnega tveganja ter inovacije na področju informacijske tehnologije, ki bolj aktivno obvladovanje sploh omogočajo, vplivala na dramatičen porast uporabe instrumentov za prenos kreditnega tveganja ter nastajanje novih tehnik. Ključne vzroke za tak razvoj lahko najdemo v trendu zniževanja obrestnih mer, iskanju donosnejših investicijskih možnosti, cenejših načinov financiranja in možnostih kapitalske arbitraže, ki jo omogoča obstoječa metodologija izračunavanja kapitalskih zahtev za kreditna tveganja.
Najpomembnejši vzrok za naraščajočo uporabo različnih instrumentov za prenos kreditnega tveganja pa je sprememba v načinu razmišljanja bank, ki menijo, da morajo posojila držati v svoji bilanci do njihove zapadlosti, namreč upada. Vse več bank o posojilih razmišlja kot o izpostavljenostih, s katerimi je možno trgovati, bodisi posamično bodisi v paketu (Janevska, 2004, 42).

Instrumenti za prenos tveganja

Podobno kot je razvoj izvedenih finančnih instrumentov v okviru postavk trgovanja šel z roko v roki z večjim in boljšim obvladovanjem tržnih tveganj v bankah, je tudi razvoj trga instrumentov za prenos kreditnega tveganja v tesni povezavi z aktivnejšim obvladovanjem kreditnega tveganja. Novi instrumenti omogočajo bankam, da oblikujejo svoj profil tveganosti neodvisno od originalnih izpostavljenosti, po svoji značilnostih pa se lahko zelo razlikujejo. Določeni instrumenti omogočajo prenos kreditnega tveganja za eno samo izpostavljenost (angl. »single name«), medtem ko drugi za skupino izpostavljenosti (angl. »portfolio«). Nekateri instrumenti vključujejo s prenosom kreditnega tveganja tudi prenos terjatev, ki so vir kreditnega tveganja (angl. »funded«). Spet pa se z drugimi instrumenti prenaša samo kreditno tveganje (angl. »unfunded«). Obravnavani instrumenti se končno lahko razlikujejo tudi z vidika poteka

prenosa, ki je lahko neposreden od kupca na prodajalca kreditne zaščite, ali pa neposreden prek posebnega specializiranega podjetja »special purpose vehicle; SPV«). Slednje je značilno v glavnem za listnijenje (Janevska, 2004, 42).

Listinjenje

Listninjenje je že nekaj časa znana in vse bolj uporabljena tehnika, s katero banke kreditno tveganje iz naslova odobrenih posojil prenašajo na tretje osebe. V osnovi listninjenje predstavlja izdajo vrednostnih papirjev na podlagi kritega premoženja. Banka del svojega premoženja v obliki posojil združi v pakete, ki jih nato proda posebnemu specializiranemu podjetju (v nadaljevanju SPV). Banka od slednjega prejme vrednostne papirje, ki so kriti oziroma zavarovani s paketom kupljenih posojil (ABS – angl. »asset-backed securities«). Namesto dejanskega nakupa paketa posojil pa SPV lahko banki proda samo kreditno zaščito za tveganje iz naslova iz naslova teh posojil. V tem primeru torej ne pride do prenosa oziroma do prodaje posojil, temveč le do prenosa kreditnega tveganja povezanega s temi posojili. Takšno vrsto listninjenja imenujemo sintetično listninjenje (angl. »synthetic securitisation«).

Listninjenje se je prvič pojavilo leta 1970 v ZDA z izdajo vrednostnih papirjev na podlagi hipotekarnih posojil. Vrste terjatev, ki so osnova za listninjenje, so zelo različne, od že omenjenih hipotekarnih posojil za stanovanjske (RMBS »residental mortage-backed securities«) in poslovne nepremičnine (CMBS – angl. »commercial mortage-backed securities«) preko podjetniških posojil (CLO – ang. »collateralised loan obligation«), terjatev iz naslova finančnega premoženja, kot so npr. obveznice (CBO – angl. »collateralised bond obligation« in enote vzajemnih skladov (CFO – angl. »collateralised fung obligation«), do posojil za nakup avtomobilov, študenskih posojil, terjatev iz naslova kreditnih kartic, avtorskih pravic ipd. Listniniti je mogoče katerokoli dovolj veliko in homogeno premoženje, ki ima predvidljiv bodoč denarni tok. Lahko rečemo, da listninjenje zagotavlja boljšo razpršenost kreditnega tveganja in tako povečuje splošno finančno stabilnost.

S procesom listninjenja se povečuje ponudba vrednostnih papirjev za širši krog potencialnih investitorjev. Vrednostni papirji so namreč v procesu listninjenja izdani v različnih tranšah, ki se razlikujejo po tveganosti in posledično donosnosti in tako ustrezajo različnim profilom investitorjev:

- Nadrejena tranša (angl. »senior tranche«) – najbolj kakovostni vrednostni papirji najvišje bonitetne ocene,
- Mezanin tranša (angl. »mezzanine tranche«) – vrednostni papirji srednje kakovosti
- Podrejena tranša (angl. »junior tranche« ali »equity tranche«) – tranša najslabše kakovosti, ki generira izgube prvih dveh tranš. Posledično so ti vrednosti papirji tudi najbolj donosni.

Listninjenje pa ne pomeni samo prenosa kreditnega tveganja. Bankam omogoča tudi doseganje drugih ciljev, kot je financiranje z nižjimi stroški, usklajevanje ročnosti

sredstev in obveznosti, izločitev nelikvidnega premoženja iz bilance, izboljšanje finančnih kazalnikov ter kapitalsko arbitražo (Janevska 2004, 42).

Kreditni izvedeni finančni instrumenti in tveganja

V drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja je obvladovanje kreditnega tveganja s pojavom kreditnih izvedenih finančnih instrumentov oziroma kreditnih derivatov (angl. »credit derivatives«) pridobilo nove razsežnosti. Kreditni derivativi predstavljajo naslednjo stopnjo v razvoju sodobnih finančnih trgov, kjer omogoča kombinacija tehnološkega razvoja in napredka v finančni matematiki »razbitje« finančnih terjatev na njihove osnovne sestavne elemente tveganja, kot so npr. kreditno, obrestno in tečajno tveganje, s katerimi je možno ločeno trgovati.

Kreditni derivativi so instrumenti, ki omogočajo prenos kreditnega tveganja brez prodaje oziroma prenosa terjatev, ki predstavljajo vir tega kreditnega tveganja. Njihova uporaba v procesu listninjenja znižuje stroške ter odpravlja morebitne težave pri prenosu terjatev na SPV. V takšnem primeru govorimo o sintetičnem listninjenju, ki združuje tehnike listninjenja s kreditnimi derivativi.

Trg kreditnih derivativov doživlja od svojih zametkov pred slabimi desetimi leti hiter razvoj in vse večje število sklenjenih poslov. Napovedi o pričakovanem obsegu kreditnih derivativov so praviloma vedno presežene, finančni analitiki pa v prihodnje pričakujejo še hitrejšo rast. Med sklenjenimi posli s kreditnimi derivativi prevladuje kreditna zamenjava oz. t.i. CDS (angl. »credit default swap«). Kreditna zamenjava je ena izmed osnovnih oblik kreditnih derivativov, kjer je ena stranka kupec zaščite za primer kreditnega dogodka, nasprotna stranka pa prodajalec takšne zaščite. Kreditni dogodek mora biti opredeljen v pogodni med obema strankama in je lahko definiran kot stečaj izdajatelja, znižanje bonitetne ocene oziroma kot kakšen drug primer neizpolnitve obveznosti – npr. neplačilo kupona iz naslova dolžniškega vrednostnega papirje, ki je predmet pogodbe med kupcem zaščite in prodajalcem zaščite.

Tako kupec svojo kreditno izpostavljenost prenaša na prodajalca kreditne zamenjave, za kar prodajalec prejme od kupca periodična plačila (premijo), ki so določena v letnih bazičnih točkah od nominalne vrednosti. V primeru, da v času trajanja pogodbe ne pride do kreditnega dogodka, prodajalec zaščite nima nikakršnih obveznosti.

Pri kreditnih derivativih je ključnega pomena natančna in jasno opredelitev kreditnega dogodka, ki sproži nastanek obveznosti za prodajalca zaščite. Zasluge za naraščajočo uporabo kreditnih derivativov gredo tudi vse bolj razširjeni uporabi standardiziranih pogodb združenja ISDA (angl. »ISDA Master Agreements«), kjer je treba obveznosti pogodbenih strank in kreditni dogodki natančno definirani. Uporaba standardiziranih pogodb tako zmanjšuje možnost sporov in nesporazumov med kupcem in prodajalcem zaščite (kreditnega derivativa). Vendar pa se tudi določbe in definicije v pogodbah ISDA še vedno spreminjajo in izboljšujejo na podlagi v praksi ugotovljenih pomanjkljivosti. Dodaten problem njihove uporabe je v dejstvu, da ne ustrezajo vedno

konkretnim zahtevam kupca in prodajalca kreditne zaščite, saj je kreditno tveganje po svoji naravi bolj heterogeno od na primer tržnega tveganja in je zato tudi več potencialno spornih vprašanj, ki jih je v pogodbi treba urediti. Neustrezna dokumentacija s pomanjkljivimi in nejasnimi definicijami tako še zmeraj predstavljajo pomemben dejavnik tveganja pri uporabi tako kreditnih derivatov kot tudi drugih tehnik za prenos kreditnega tveganja. Med institucijami, ki najbolj uporabljajo kreditne derivative, prevladujejo banke, ki so neto kupci kreditne zaščite, kar je logično, saj je ena od osnovnih bančnih funkcij posojanje oziroma kreditiranje. Banke pa nastopajo tudi kot posredniki med kupci in prodajalci kreditne zaščite, kar za banko predstavlja dodaten vir zaslužka. Tovrstne instrumente vse bolj uporabljajo tudi zavarovalnice, ki na trgu predstavljajo neto prodajalce kreditne zaščite. Borznoposredniške hiše so zastopane v približno enakem obsegu kot kupci in kot prodajalci kreditne zaščite, saj v teh poslih prevzemajo pretežno samo vlogo posrednika.

Finančne institucije lahko torej uporabljajo instrumente za prenos kreditnega tveganja zaradi obvladovanja kreditnega tveganja zaradi upravljanja s kreditnim portfeljem ali zaradi trgovanja. Prvo zajema prenašanje oziroma prevzemanje kreditnega tveganja, zniževanje stroškov kapitala in virov financiranja. Z uporabo instrumentov za prenos kreditnega tveganja izključno zaradi trgovanja pa institucije ne spreminjajo svoje kreditne izpostavljenosti, temveč z zavzemanjem nevtralnih pozicij zaslužijo provizijo.

Kreditno zavarovanje v bankah

Pri vsaki odobritvi kreditnega posla prevzema banka nase tveganje, da ji kreditojemalec ne bo mogel vrniti kredita v dogovorjenem roku. Tako mora banka vedno računati na možnost izpada pri odplačevanju kredita in plačila aktivnih obresti. Občasni izpad ogroža likvidnost banke, medtem ko je pri trajnem izpadu ogroženo premoženje s katerim banka razpolaga. Osnovni namen kreditnega zavarovanja je zmanjšanje kreditnega tveganja, povezanega z eno ali več izpostavljenostmi banke. Zato se banka pri sklepanju kreditnih pogodb s podjetjem dogovori za ustrezen instrument kreditnega zavarovanja. Zavarovanje predstavlja sekundarni vir plačila pogodbenih obveznosti, če komitent iz kakršnegakoli razloga preneha s plačili svojih obveznosti. Nikakor pa ne sme nadomestiti ocene komitentove kreditne sposobnosti. Vrednost zavarovanja naj bi krila vrednost kredita, obresti kredita, sodne stroške in obresti ter morebitne ostale stroške unovčitve posamezne oblike zavarovanja (Borak, 1999, 51).

V Sloveniji , po sklepu centralne banke, Banke Slovenije, o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic ter sklepu o spremembi in dopolnitvi sklepa o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic zavarovanja, delimo na *prvovrstna* in *primerna*.

Prvovrstna zavarovanja v bankah so naslednja:

- bančna vloga, za katero obstaja s pogodbo določena obveznost, da se uporabi za poplačilo terjatve;
- vrednostni papirji Republike Slovenije, Banke Slovenije ter vlad in centralnih bank držav cone A , kot je opredeljena v veljavnem sklepu;
- nepreklicne garancije na prvi poziv bank, ki so pridobile dovoljenje Banke Slovenije za opravljanje bančnih storitev, prvovrstnih bank držav članic in prvovrstnih tujih bank (banke z bonitetno oceno najmanj BBB- oz. Baa3);
- prvovrstni dolžniški vrednostni papirji bank, s katerimi se trguje na finančnih trgih (banke z bonitetno oceno najmanj BBB- oz. Baa3); pri tem se ne upoštevajo podrejeni in zamenljivi dolžniški vrednostni papirji;
- nepreklicna jamstva Republike Slovenije (vključno z nepreklicnimi garancijami na prvi poziv SID, ki so bile izdane do uveljavitve Zakona o zavarovanju in financiranju mednarodnih gospodarskih poslov).

Primerno zavarovanje je tako zavarovanje, ki je v ustreznem razmerju med višino naložbe z vsemi stvarmi zraven in vrednostjo zavarovanja. Z primernim zavarovanjem je podjetje dodatno motivirano, da pravočasno poravna svoje obveznosti. Primerno zavarovanje po je Sklepu Banke Slovenije o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic ter Sklepu o spremembi in dopolnitvi sklepa o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic:

- neodvisna garancija podjetja primerljivega finančnega položaja, ki izpolnjuje merila za razvrstitev v skupino A (vključno z garancijami SID do pridobitve dovoljenja za opravljanje bančnih poslov),
- zavarovanje pri zavarovalnici, registrirani v Republiki Sloveniji in državi cone A, kot je opredeljena v veljavnem sklepu o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, ter
- vrednostni papirji, za katere obstaja delujoči trg.

Zakon o bančništvu deli zavarovanja na stvarna in osebna (Zban-1, 116.člen). **Osebno zavarovanje** ima učinek le med strankami, ne učinkuje pa nasproti tretjim osebam. **Stvarno zavarovanje** na drugi strani učinkuje tudi proti tretjim osebam in ne samo proti dolžniku, kar bo podrobneje predstavljeno v nadaljevanju.

Tabela 2: Delitev kreditnih zavarovanj v bankah

KREDITNA ZAVAROVANJA			
OSEBNA ZAVAROVANJA	STVARNA ZAVAROVANJA		
poroštvo	na nepremičninah	na premičninah	na pravicah
bančna garancija	hipoteka	ročna zastava	zastava pravic
pristop k dolgu	realno breme	neposestna zastava	fiduciarna cesija
zavarovanje z zavarovalno pogodbo	zemljiški dolg	fiduciarni prenos lastninske pravice	factoring
		pridržek lastninske pravice	

Vir: Tratnik (2001, 19).

Stvarno kreditno zavarovanje je vrsta zmanjševanja kreditnega tveganja, pri kateri je kreditno tveganje, povezano z izpostavljenostjo banke, zmanjšano zato, ker ima banka v primeru neizpolnitve nasprotne pogodbene stranke ali ob nastopu drugih pogodbeno določenih dogodkov, povezanih z nasprotno stranko, najmanj eno od naslednjih pravic:

pravico prodati določeno premoženje zaradi poplačila svoje terjatve,

- pravico zagotoviti prenos ali pridobitev določenega premoženja,
- pravico obdržati določeno nedenarno premoženje ali denarne zneske,
- pravico zmanjšati oziroma pobotati znesek izpostavljenosti za znesek terjatve nasprotne stranke do banke,

- pravico nadomestiti znesek izpostavljenosti z zneskom v višini razlike med zneskom izpostavljenosti in zneskom terjatve nasprotne stranke do banke (Zban-1, 116.člen).

Med stvarna kreditna zavarovanja spadajo tudi posli začasne prodaje oziroma nakupa in posli posoje oziroma izposoje vrednostnih papirjev ali blaga, če imajo značilnosti, določene v tretjem odstavku tega člena (Zban-1, 117. in 118. člen).

Posel začasne prodaje oziroma odkupa je vsaka pogodba:
pri kateri prenositelj na prejemnika prenese: bodisi vrednostne papirje ali blago, bodisi zajamčene pravice glede vrednostnih papirjev ali blaga, v zvezi s katerimi je jamstvo izdala priznana borza, ki je imetnik pravic glede teh vrednostnih papirjev ali blaga,

1. po kateri prenositelj teh vrednostnih papirjev, blaga ali pravic ni upravičen prenesti na ali zastaviti več kot eni osebi hkrati in
2. s katero se pogodbena stranka zaveže, da bo istovrstne vrednostne papirje, blago ali pravice iz 1. točke, če je bila prenositelj: ponovno odkupila od nasprotne (pogodbene) stranke ali če je bila prejemnik: ponovno prodala nasprotni (pogodbeni) stranki
3. na dan v prihodnosti, določen s pogodbo, ali na zahtevo prenositelja, za ceno, določeno v pogodbi. Pri poslu začasne prodaje ima banka položaj prenositelja. Pri poslu začasnega odkupa ima banka položaj prejemnika.

Posoja oziroma izposoja vrednostnih papirjev ali blaga je posojilna pogodba:

1. pri kateri posojilodajalec na posojilojemalca proti ustreznemu zavarovanju prenese vrednostne papirje ali blago in
2. s katero se posojilojemalec zaveže vrniti vrednostne papirje ali blago enake vrste na dan v prihodnosti, določen s pogodbo, ali na zahtevo posojilodajalca.

Posel posoje vrednostnih papirjev ali blaga je posel iz prvega odstavka tega člena, pri katerem ima banka položaj posojilodajalca. Posel izposoje vrednostnih papirjev ali blaga je posel iz prvega odstavka tega člena, pri katerem ima banka položaj posojilojemalca.

Osebno kreditno zavarovanje je vrsta zmanjševanja kreditnega tveganja, pri kateri je kreditno tveganje, povezano z izpostavljenostjo banke, zmanjšano zato, ker se je tretja oseba zavezala, da bo plačala dolgovani znesek v primeru neizpolnitve nasprotne pogodbene stranke (kreditojemalca) ali ob nastopu drugih pogodbeno določenih dogodkov, povezanih z nasprotno stranko (Zban-1, 116.člen).

Področja zavarovanja kreditov v Sloveniji podrobneje ureja naslednja zakonodaja:

- **Zakon o bančništvu** (Zban - Uradni list RS št. 131/2006, 1/2008, 109/2008, 19/2009, 98/2009, 79/2010, 35/2011 in 59/2011) (ZFZ – Uradni listi RS št. 47/2004), ki vsebuje določila o obvladovanju vseh vrst tveganj.

- **Sklep o ocenjevanju izgub iz kreditnega tveganja bank in hranilnic** (Uradni list RS št. 28/2007, 102/2008, 3/2009 in 72/2010), ki pri razvrščanju izpostavljenosti v skupine po tveganosti in oceni izgub iz kreditnega tveganja poleg sposobnosti dolžnikov glede izpolnjevanja obveznosti upošteva tudi kvaliteto zavarovanj oziroma pričakovane denarne tokove iz unovčitve zavarovanj.
- **Sklep o izračunu kapitalske zahteve za kreditno tveganje po standardiziranem pristopu** za banke in hranilnice (Uradni list RS št. 135/2006, 104/2007, 85/2010, 97/2010 in 62/2011), ki za namen izračuna kapitalske zahteve za kreditno tveganje določa vrednosti izpostavljenosti in opredelitev kategorij izpostavljenosti ter izračun tveganjem prilagojenih zneskov izpostavljenosti, pravila za določanje uteži tveganja, način uporabe različnih bonitetnih ocen za določanje uteži tveganja in izračun zneska kapitalske zahteve za kreditno tveganje.
- **Sklep o kreditnih zavarovanjih** (Uradni list RS 135/2006, 104/2007, 112/2008, 100/2009 in 85/2010), ki obravnava primerna kreditna zavarovanja, minimalne zahteve v zvezi z njimi in izračunavanje učinkov primernih zavarovanj na zmanjšanje kreditnega tveganja.
- **Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic** (Uradni list RS 135/2006, 104/2007 in 85/2010), ki z namenom zavarovanja bank pred tveganjem, povezanim s koncentracijo kreditne izpostavljenosti do posameznih oseb ali skupine povezanih oseb ter oseb v posebnem razmerju z banko, postavlja omejitve obsega izpostavljenosti.
- **Sklep o izračunu kapitala bank in hranilnic** (Uradni list RS 135/2006, 104/2007 in 85/2010), ki med drugim določa katere instrumente lahko banka ali hranilnica sprejme v zavarovanje.
- **Obligacijski zakonik** (OZ – Uradni list Rs št. 83/2001), ki ureja pogodbena razmerja, odstop terjatve (cesijo), prevzem dolga, pristop k dolgu in poroštvo.
- **Stvarnopravni zakonik** (SPZ – Uradni list RS št. 87/2002), ki ureja stvarnopravna razmerja, temeljna lastninska razmerja.
- **Zakon o finančnih zavarovanjih** (ZFZ – Uradni listi RS št. 47/2004), ki ureja sklepanje finančnih zavarovanj s pomočjo finančnih instrumentov.
- **Zakon o izvršbi in zavarovanju** (ZIZ – Uradni list RS št. 51/1998), ki določa pravila za zavarovanje terjatev, kot so zastavna pravica na nepremičnini, zastavna pravica na premičnini in zastavna pravica na podlagi sporazuma strank.

Vrsta zavarovanja, ki ga bo zahtevala banka od komitenta, ko bo ta žele najeti kredit je odvisna od številnih dejavnikov, kot so na primer:

- bančna kreditna politika in strategija
- kreditna sposobnost kreditojemalca
- namen in ročnost kredita
- vrsta kreditojemalca
- pretekli odnosi kreditojemalca do banke
- kakovost zavarovanja
- stroški, povezani z zavarovanjem in drugo.

Banka izbere na osnovi analize poslovanja komitenta eno ali več oblik zavarovanja kredita. Vsaka naložba je navadno zavarovana vsaj z bianco menicami, kar predstavlja osnovno oziroma obvezno zavarovanje kredita. Kot dodatno zavarovanje pa banka določi druge oblike zavarovanja ali kombinacijo posameznih oblik zavarovanj, s čimer želi zagotoviti zadostno pokritost svojih naložb.

V nadaljevanju prikazujem značilnosti in posebnosti posameznih vrst instrumentov zavarovanj, ki jih banke najpogosteje uporabljajo za zavarovanje svojih naložb. Poseben poudarek je namenjen trem vrstam zavarovanj, in sicer zavarovanju z menicami kot osnovnemu zavarovanju bančnih naložb ter zavarovanju z nepremičninami in zavarovanju s premičninami. Navedena zavarovanja so najbolj razširjena oblika zavarovanja bančnih naložb.

1 Zavarovanje z menico

Menica je ena najstarejših oblik plačevanja, zavarovanja plačila in kreditiranja. Menica kot plačilni instrument služi za plačilo prejetega blaga ali storitev. V praksi se največkrat uporablja kot kreditno sredstvo, torej sredstvo za zagotovitev odloga plačila dolžnika. Pri bančnem poslovanju pa se menica uporablja kot instrument zavarovanja plačil, saj se jo položi kot varnost morebitnih kasnejših terjatev. Banka menico shrani in jo spravi v promet le, če se zgodi zavarovalni primer (neplačilo obveznosti) (Bohinc et al, 1998, 193). Sestavine in uveljavljanje ter prenos pravic menice ureja Zakon o menici. Zaradi praktičnih razlogov se menične zaveze sprejemajo na že vnaprej pripravljenih enotnih obrazcih (meničnih golicah). Obrazec menične golice sestavljata menični del in talon. Pri poslovanju z menico je potrebno upoštevati temeljna menična načela (Bohinc et al 1998, 193):

- **načelo menične formalnosti**: menica je lahko izdana samo pisno in mora vsebovati vse zakonsko določene bistvene sestavine. Vse menične izjave in vsa menična opravila morajo biti v pisni obliki.
- **načelo menične inkoperacije**: menične izjave in menica so celota, tako da noben menični upnik ne more uveljaviti svojih pravic iz menice, če ne predloži dolžniku tudi menice – brez menice ni menične obveznosti.
- **načelo fiksne menične obveznosti**: menična obveznost nastane šele s podpisom dolžnika, menični dolg pa samo tisto, kar nedvoumno izhaja iz menice.
- **načelo samostojne menične obveznosti**: menična obveznost vsakega izmed podpisnikov menice je samostojna. Če so na menici podpisi opravilno nesposobnih oseb, lažni podpisi in podobno, je obveznost drugih podpisnikov polnoveljavna.
- **načelo menične strogosti**: položaj menično pravnih dolžnikov je mnogo težji od položaja dolžnikov pri drugih civilnopravnih poslih, saj je menica neodvisna od osnovnega posla, zaradi katerega je nastala (menični dolžnik ne more uveljavljati ugovorov, ki izvirajo iz osnovnega posla), hkrati pa se morajo v zvezi z menico opraviti razna druga menična opravila (protest, notifikacija, regres, vložitev predloga za izvršbo…), ki dajo menični zavezi dolžnika oziroma dolžnikov še večjo težo.

- **načelo menične solidarnosti**: vsi tisti, ki so menico trasirali, akceptirali, indosirali ali avalirali, so odgovorni imetniku menice solidarno, torej vsi za enega, eden za vse. Menični upnik lahko izterja menico, ki ni bila plačana v roku dospelosti po opravljenem protestu zaradi neplačila od kateregakoli meničnega dolžnika. Akceptant trasirane menice in izdajatelj lastne menice odgovarjata brezpogojno in jo morata plačati ob dospelosti. Trasant in drugi menični zavezanci pa odgovarjajo kot regresni dolžniki samo pogojno in subsidiarno. Menico morajo plačati, če je ne plača akceptant oziroma izdajatelj menice in če imetnik to dokaže z veljavnim protestom.
- **načelo neposrednosti**: ko menični dolžnik podpiše menico, odgovarja vsakemu poštenemu imetniku menice, kot bi bil z njim v neposrednem dolžniškem razmerju. Menični upnik lahko zahteva plačilo meničnega dolga po svoji izbiri od vsakega meničnega dolžnika, ne glede na katerem mestu je njegov podpis.

Menica je vrednostni papir, ki se glasi na določenem denarni znesek. Z njo izdajatelj jamči, da bo plačal sam ali pa bo po njegovem nalogu plačala tretja oseba upravičenemu imetniku določeno vsoto denarja v določenem času na določenem kraju (Juhart 1995, 147). Poznamo več vrst menic. **Trasirana menica** je pisni nalog izdajatelja (trasanta) določeni osebi (trasatu), da naj izplača določen znesek denarja v določenem kraju določenemu upniku (remitentu) (Ivanjko 2001, 23). Menična zaveza je strogo formalna, zato mora vsaka listina vsebovati sestavine, ki jih zakon izrecno zahteva in imenujemo bistvene menične sestavine.

Lastna menica je vrednostni papir, s katerim se njen izdajatelj brezpogojno zaveže, da bo ob njeni zapadlosti izplačal določen znesek remitentu ali kaki drugi osebi, ki jo bo remitent odredil (Ivanjko 2001, 23). Razlika med trasirano in lastno menico je vidna že na prvi pogled, saj poziv za plačilo ni dan trasatu, ampak se izdajatelj sam zaveže, da bo plača menični znesek. Banke od kreditojemalcev navadno zahtevajo **bianco menico**, ki je izpolnjena kot lastna menica in nastopa kot sredstvo osnovnega zavarovanja bančne naložbe. Pri tem se izdajatelj menice pojavlja tudi kot glavni menični dolžnik. Bianco menica se od lastne razlikuje v tem, da ob izdaji nima vseh bistvenih sestavin. Vsebuje samo podpis dolžnika. Pri pravnih osebah se menico podpisuje s firmo kreditojemalca in podpisom njenega zakonitega zastopnika. Poleg bianco menice podpiše kreditojemalec še pooblastilo za izpolnitev menice – menično izjavo, s katero kreditojemalec pooblašča in omejuje banko, da z menico zahteva plačilo le v višini neplačane glavnice kredita, povečane za morebitne redne in zamudne obresti in druge v kreditni pogodbi dogovorjene obveznosti. Menična izjava mora vsebovati tudi pooblastilo za izplačilo menice, ki omogoča njeno unovčitev.

Kvaliteta zavarovanja, ki ga banka pridobi z menico, se lahko bistveno poveča, če so na menici prisotni tudi podpisi drugih oseb (pravnih ali fizičnih), od katerih lahko banka zahteva plačilo dolga, v primeru da tega ne stori kreditojemalec sam. v tem primeru se srečamo s podobno vrsto jamstva na menici, s katerim oseba (podjetje, fizična oseba in tudi samostojni podjetnik) s svojim podpisom na menici jamči, da bo menični dolžnik plačal menico. Gre za **menično poroštvo ali aval**. V primeru neplačila meničnega

dolžnika, plača obveznosti avalist, ki prevzame svojo obvezo s klavzulo »per aval« ali »kot porok«.

Če kreditojemalec ne poravna svojih obveznosti ob zapadlosti, banka kot upnica na podlagi menične izjave izpolni bianco menico in jo unovči. Kreditojemalčev račun bo banka, ki vodi njegov transakcijski račun, bremenila le v primeru, ko bo na njem denarno kritje za celoten ali delni menični znesek (menica se lahko izplača tudi delno). Morebitno neplačilo ali delno plačilo menice se ugotovi z meničnim protestom. Protest je s strani notarja ugotovljeno dejstvo, da je bila menica predložena v plačilo in ni bila plačana. Protest ni potreben, če je na menici klavzula »brez protesta« (klavzula »brez protesta« je izpolnjena na menicah, ki jih zahteva banka). Nato banka vloži menično tožbo ali se odloči za regresni zahtevek na osnovi katerega zahteva plačilo menične vsote od kateregakoli od preostalih meničnih dolžnikov, ki so podpisali menico. Sodna izterjava meničnega zneska poteka v okviru normalnega pravdnega postopka, kar časovno bistveno oddalji izterjavo dolgovanega zneska. Menični upnik (banka) in menični dolžnik (kreditojemalec) sta istočasno tudi upnik in dolžnik iz temeljnega posla (npr. kreditna pogodba), zato ima kreditojemalec možnost, da zoper banko uveljavlja vse ugovore tako iz temeljnega posla kot tudi iz drugih medsebojnih pravih razmerij. Ugovori kreditojemalca so lahko utemeljeni, neutemeljeni ali celo špekulativni (z namenom zavlačevanja postopka).

Iz povedanega lahko zaključimo, da je menica učinkovit instrument zavarovanja samo v primeru, da je kreditojemalec prvovrsten komitent oziroma v primeru, ko imamo v zavezi več meničnih zavezancev. Banka to obliko zavarovanja navadno uporablja kot osnovno zavarovanje kredita, dodatno pa ga zavaruje še z drugimi oblikami zavarovanja. V praksi se banka največkrat posluži unovčitve menice pri prisilni izterjavi manjših zneskov (mesečnih obresti, provizij ali posameznih zapadlih obrokov), saj v takem primeru ni smiselno unovčevanje dodatnega zavarovanja.

2 Zavarovanje z zastavno pravico

Zastavna pravica je urejena v različnih zakonih, kar je odvisno od tega ali gre za zastavo premičnin ali nepremičnih stvari. Poleg tega se lahko zastavljajo tudi vrednostni papirji, lastniški deleži in druge pravice ter stvari, kar urejajo različni predpisi. Zastavna pravica nastane na podlagi pravnega posla, sodne odločbe ali zakona. To je stvarna pravica, ki učinkuje zoper vsakogar, in premoženjska pravica – njen predmet je posamično določena stvar . Zastavna pravica je oblikovanja zavarovanja kredita, pri kateri je jamstvo za izpolnitev obveznosti vrednost kreditojemalčeve oziroma zastaviteljeve stvari, ki je dana v zastavo. Pri zastavnem razmerju nastopata dve stranki, in sicer zastavni upnik in zastavitelj. Ni nujno, da je zastavitelj tudi dolžnik, saj lahko zastavno pravico ustanovi tudi tretja oseba na svoji stvari ali na svoji pravici v korist dolžnika (Bohinc et al 1998, 43). Banka ima v primeru neplačila ob zapadlosti terjatve pravico, da se poplača iz prejete kupnine od prodane stvari skupaj z obrestmi in stroški. To navadno stori tako, da s posredovanjem sodišča ali drugega pristojnega organa zahteva oziroma organizira prodajo stvari in se iz izkupička poplača. Kot že rečeno, je predmet

zastavne pravice lahko poleg stvari (premičnine in nepremičnine) tudi pravica, ob pogoju, da ima premoženjsko vrednost in da jo je mogoče prenašati (npr. vrednostni papir). Na tem mestu bi posebej poudarili ***pomembnost pravilne ugotovitve vrednosti zastavljene stvari ali pravice in njene dejanske unovčljivosti***. Vrednost zastavljene stvari, izračunana na osnovi dejansko plačanih oziroma vloženih sredstev, sama po sebi ni nujno tudi primerna osnova za sodbo o njeni dejanski tržni vrednosti, ki je lahko v primeru tržne nezanimivosti zastavljene stvari (zaradi lokacije ali drugih lastnosti) precej nižja, v skrajnem primeru, ko je zaradi nezanimanja kupcev ni možno prodati, pa tudi neunovčljiva, in kot taka neprimerna za zavarovanje kreditov. Prava zaradi navedenih dejstev se priporoča ogled zastavljenih stvari na kraju samem, kar še posebej velja za zastavo nepremičnin in premičnin. V ta namen ima banka pripravljen seznam preizkušenih pooblaščenih cenilec za posamezna področja, ki jih je izbrala z namenom, da bi od njih pridobila takšne cenitve, ki bodo odražale pošteno tržno vrednost zastavljene stvari, ki jo bo mogoče ob morebitni prodaji tudi dejansko doseči.

2.1 Zastava denarnih sredstev

Zastava denarnih sredstev je relativno učinkovit instrument zavarovanja posojila, ker banki omogoča, da v primeru neizpolnjevanja obveznosti, lahko pride do denarja, s katerim poplača zapadle obveznosti in v zvezi s tem nima nobenih sodnih ali kakršnihkoli drugih stroškov. Banka mora upoštevati zapadlost depozita, ki mora biti daljša od zapadlosti kredita, da lahko preveri ali je kreditojemalec poravnal obveznosti iz najetega kredita. Zastava denarnih sredstev se ustanovi na osnovi pogodbe o vezanih sredstvih med banko in zastaviteljem s posebno klavzulo, iz katere je razvidno, da so denarna sredstva zastavljena za zavarovanje bančne naložbe (kredit, garancija) in s podpisom posebne izjave imetnika depozita, v kateri med drugim izrecno izrazi svoje soglasje k temu, da se denarna sredstva uporabijo za poplačilo obveznosti iz naslova zavarovane bančne naložbe, v primeru da je ne bi odplačal ali poravnal dolžnik sam. Za čas vezave se zastavitelj nepreklicno odpoveduje pravici razpolaganja z denarnimi sredstvi, ki so predmet pogodbe. Zavarovanje kredita z zastavo denarnih sredstev ni pogosto. Z njo se zavarujejo predvsem krediti prebivalstvu, bolj redko kratkoročni krediti dani pravnim osebam. Prednost zastave denarnih sredstev je v likvidnosti zavarovanja ter v enostavnem unovčenju ob morebitnem neplačilu kreditojemalca. Glavna slabost in tveganje pri takšni obliki zavarovanja je padec vrednosti zavarovanja (padec obrestnih mer ali tečajev valut) ali povečanje vrednosti naložbe (povečanje tečajev valut, posebej če sta valuti kredita in depozita različni).

Slabost tega načina zavarovanja je, da za kreditojemalca ta oblika ni privlačna, ker običajno ne razpolaga s prostimi denarnimi sredstvi v določenem odstotku od odobrenega kredita in se vezana sredstva tako ne obrestujejo in banka ob zastavi denarnih sredstev zahteva še dodatno jamstvo. V primeru, da je posojilo zavarovano z zastavo denarnih sredstev kreditojemalca pri drugi banki, mora biti druga banka o tem obveščena.

2.2 Zastava nepremičnin in hipoteka

Po Tratniku (2001, 71) je »hipoteka zastavna pravica na nepremičninah in se praviloma pojavlja v obliki pogodbene zastavne pravice«. Zastavna pravica je akcesorna pravica, ki nastane zaradi zavarovanja plačila določene terjatve (lahko je tudi prihodnja ali pogojna terjatev). Je torej pravica zastavnega upnika, da se zaradi nepoplačila zavarovane terjatve ob njeni zapadlosti poplača skupaj z obrestmi in stroški iz vrednosti zastavljenega predmeta pred vsemi drugimi upniki zastavitelja«.

Kot ena najstarejših oblik zavarovanja je zanimiva tako za banke kot za zastavitelje. Za slednje je prednost te oblike neposestnost. Ta namreč omogoča še nadaljnjo uporabo sicer zastavljene stvari. Po določbah Zakona o izvršbi in zavarovanju je mogoče ustanoviti zastavno pravico na nepremičnini na podlagi izvršilnega naslova, ki se glasi na denarno terjatev (242. člen in sledeči ZIZ), ali pa na podlagi sporazuma strank (249. člen in sledeči ZIZ). Hipoteko je mogoče ustanoviti le z vpisom zastavne pravice v zemljiško knjigo.

V slovenskem pravu je lahko hipoteka samo navadna, skupna in maksimalna. Navadna hipoteka se vpiše pri eni ali več nepremičninah v istem zemljiškoknjižnem vložku in glasi na višino terjatve z morebitnimi obrestmi. Skupna hipoteka je zastavna pravica na več nepremičninah v različnih zemljiškoknjižnih vložkih, ki glasi na višino terjatve z morebitnimi obrestmi. Maksimalna hipoteka je hipoteka na eni ali več nepremičninah v enem ali več zemljiškoknjižnih vložkih, ki služi za zavarovanje ene ali več terjatev, ki bodo nastale iz določenega temeljnega razmerja in ki glasi na najvišji denarni znesek terjatev, ki jih hipoteka še varuje. Hipoteka, kot oblika zavarovanja kreditnega tveganja, je pri nas v porastu, vendar se še vedno veliko manj uporablja v razvitih državah. V Sloveniji predstavljajo problem nepremičnine, ki še niso vpisane v zemljiško knjigo ali etažno razdeljene in je trgovanje z njimi težavnejše in bolj tvegano. Banke v primeru vpisa hipotek na omenjenih nepremičninah zahtevajo verigo vseh originalnih kupoprodajnih pogodb za objekt od investitorja do zdajšnjega lastnika / lastnikov.

Banka običajno zahteva nepremičnino, ki je vredna več kot znaša glavnica kredita. Tu pa se pojavi problem, saj se v slovenskem prostoru v zvezi s hipotekarnim zavarovanjem pogosto pojem *hipotekarni kredit* prelevi v *kredit s hipotekarnim jamstvom*. Pri nas se hipoteka uporablja kot dodatno zavarovanje in kot osnova za odobritev kredita še vedno ostaja ustrezna kreditna sposobnost. Le ta se ugotavlja na osnovi neto plače, ker pa je le-ta v povprečju prenizka, se zaradi utrditve obveznosti zahteva še dodatno zavarovanje. Banke smatrajo, da obstaja ugodno zastavno razmerje, če razmerje med kreditom in vrednostjo nepremičnine (t.i. LTV) ne preseže 60:100 oziroma LTV je 0,6. Če je LTV višji, večina bank zahteva dodatno zavarovanje kredita.

2.3 Zastava premičnin

Zastavna pravica na premičninah je urejena v Zakonu o obligacijskih razmerjih (966. – 988. členi) in določa, da se z zastavno pogodbo dolžnik ali tretja oseba (zastavnik

oziroma kreditojemalec) zavezuje nasproti upniku (zastavnemu upniku oziroma banki), da mu bo izročil kakšno premično stvar, na kateri ima lastninsko pravico, da bi si upnik iz njene vrednosti mogel poplačati dolg pred drugimi upniki ob zapadlosti, če mu terjatev ne bi bila poplačana. Jamstvo za izpolnitev obveznosti kreditojemalca je vrednost zastavljene stvari. Upnik se zavezuje, da bo prejeto stvar hranil kot dober gospodar in jo ob prenehanju svoje terjatve nepoškodovano vrnil zastavniku. Zastavna pravica na premičninah je oblika zavarovanja terjatev, pri katerih je dodatno jamstvo za izpolnitev obveznosti glavnega dolžnika vrednost zastavljene premičnine. Upniku je zagotovljena poplačilna pravica iz vrednosti zastavljene premičnine pred vsemi drugimi dolžnikovimi upniki. Premičnina na kateri je zastavna pravica, mora imeti premoženjsko vrednost, ki daje upniku možnost, da doseže zamenjavo premičnine za denar, iz katere je mogoče poplačilo zapadle terjatve. Premičnina, ki se daje v zastavo, mora biti natančno določena. Učinkovitost zavarovanja z zastavo premičnin je odvisna od tržne vrednosti zastavljene premičnine. Kot dobro zavarovanje služijo le tiste premičnine, ki jih je mogoče hitro prodati po predvidljivi ceni (vozila).

2.4 Zastava terjatev

Zastavna pravica na terjatvi nastane s pogodbo, s katero zastavitelj zastavlja upniku določeno terjatev tako, da se bo lahko iz nje poplačal pred drugimi upniki (Kamhi, 2002. 28). Za veljaven nastanek zastavne pravice na terjatvi je potrebno, da je dolžnik zastavljene terjatve pisno obveščen o sklenjeni zastavni pogodbi. Brez obvestila dolžniku zastavna pravica na terjatvah ni pridobljena. Učinkovitost zavarovanja se poveča, če prejme banka v zastavo prvovrstne terjatve. Ko zastavljena terjatev zapade v plačilo, jo je banka dolžna izterjati. Prav tako je dolžna izterjati tudi obresti in morebitne ostale terjatve, ki jih daje zastavljena terjatev.

Zaradi zagotavljanja čim večje varnosti banke mora le-ta pri odobravanju kreditov pred črpanjem opraviti naslednje (Kamhi, 2002, 28):

- pridobiti originalne listine, iz katerih je razvidna terjatev, ki se zastavlja in na katerih naj zastavitelj podpiše izjavo, da je terjatev zastavljena v korist zastavnega upnika
- preveriti boniteto dolžnika iz terjatve, ki naj bi se zastavljala
- skleniti zavarovalno pogodbo
- pridobiti izjavo dolžnika zastavljene terjatve, da je seznanjen z zastavo ali drugo dokazilo o tem, da je bil obveščen o zastavi.

2.5 Zastava vrednostnih papirjev

Najpogosteje se pojavljajo kot predmet zastavne pravice na pravicah vrednostni papirji, v katerih je inkorporirana premoženjska pravica. Za nastanek zastavne pravice na orderskem vrednostnem papirju (menica, ček) je poleg pogodbe o zastavi vrednostnih papirjev potreben še indosament ter fizična izročitev vrednostnega papirja. Za nastanek zastavne pravice na prinosniškem vrednostnem papirju pa zadošča, poleg zastavne pogodbe, še izročitev papirja zastavnemu upniku, npr. banki. Banka sprejme za

zavarovanje kreditov le vrednostne papirje, ki kotirajo na borzi, so likvidni in z zapadlostjo, ki ni krajša od zapadlosti kredita. Banka pridobi zastavno pravico na nematerializiranem vrednostnem papirju z vpisom zastavne pravice na podlagi naloga za vpis v centralnem registru, ki ga vodi klirinškodepotna družba (KDD). Višina kredita je, poleg že ugotovljene kreditne sposobnosti kreditojemalca, odvisna še od kvalitete zastavljenih vrednostnih papirjev in od tržnosti vrednostnih papirjev. Višina kredita se določi v odstotkih od tržne vrednosti nekih vrednostnih papirjev. Ta odstotek se razlikuje od banke do banke. Kljub temu, da je znesek kredita nižji od tržne vrednosti zastavljenih vrednostnih papirjev, še vedno obstaja tveganje, da bo njihova tržna vrednost v trenutku prodaje nižja.

Pred tem dodatnim tveganjem se banka zavaruje tako, da:

- odobri kredit, katerega višina je le nekaj odstotkov tržne vrednosti papirja
- v kreditni pogodbi zahteva, da mora biti določeno zastavno razmerje zagotovljeno ves čas, do popolnega odplačila vseh obveznosti iz kreditne pogodbe. Če banka ugotovi, da zastavljeni vrednostni papirji ne zagotavljajo zastavnega razmerja, kreditojemalca pozove, da za znesek razlike do vrednosti, pri kateri je zastavno razmerje dovolj veliko, nemudoma zagotovi primerno dodatno zavarovanje terjatev ali odplača tolikšen znesek kredita, da znesek sedanje vrednosti kredita ustreza zastavnemu razmerju.
- v pogodbi o zastavi, si zagotovi pravico do predčasne prodaje vrednostnega papirja, tudi če kredit še ni zapadel v plačilo oziroma, če banka oceni, da bo tržna vrednost zastavljenega papirja v prihodnje še padla,
- v zastavo vzame obveznice, ki so manj tvegan vrednostni papir kot delnice.

Prednosti tega zavarovanja so enostavno unovčenje ob morebitnem neplačilu s prodajo brez sodišča. Slabosti pa izvirajo iz možnega padca tržne cene vrednostnih papirjev in s tem vrednosti zavarovanja, kar se je tudi zgodilo.

2.6 Zastava poslovnega deleža

V delniški družbi je delež družbenika predstavljen z delnicami, zato veljajo pravila za zastava vrednostnih papirjev. Pri družbi z neomejeno odgovornostjo pa družbenik ne more prosto razpolagati s svojim deležem. Zaradi poudarjene osebne vezi namreč novi družbenik ne more pristopiti brez soglasja drugih družbenikov, zato je izvršba vprašljiva. Zastava poslovnega deleža v družbi z omejeno odgovornostjo je zastava skupnosti pravic in obveznosti, ki jih ima družbenik na podlagi prevzetega osnovnega vložka. Poslovni delež je označen z deležem do celotnega kapitala družbe in se določi glede na razmerje višine osnovnega vložka do osnovnega kapitala družbe (Ceranja, 2003, 3).

Pogodba o zastavi poslovnega deleža mora biti sklenjena v obliki notarskega zapisa, saj zastava poslovnega deleža pomeni potencialno možnost njegove dokončne odsvojitve, v primeru da zavarovana terjatev ob zapadlosti ni plačana. Po sestavi notarskega sporazuma je potrebno vložiti predlog za vpis sprememb v sodni register, s katerim se

predlaga vpis zastavne pravice. Zavarovanje bančnih naložb s poslovnimi deleži je redko uporabljena oblika zavarovanja naložb.

3 Zemljiški dolg

Zemljiški dolg v našem pravnem sistemu uveden s Stvarnopravnim zakonikom in je Institut nemškega prava. Zemljiški dolg je povsem neodvisen od obstoja določene terjatve in lahko nastane in obstaja ne glede na terjatev, za katero se zavarovanje ustanavlja. Dogovor o ustanovitvi zemljiškega dolga se sklene, skupaj s kreditno pogodbo, med lastnikom nepremičnine in upnikom (Vrenčur, 2003, 36-41). Ob zapadlosti zemljiškega dolga mora lastnik obremenjene nepremičnine v skladu s 199. členom Stvarnopravnega zakonika (SPZ 2002, 143) plačati zemljiški dolg upravičenemu imetniku zemljiškega pisma. S plačilom terjatve zemljiški dolg ne preneha, upnik pa je zavezan opraviti povratni prenos zemljiškega dolga, lahko pa se obdrži in ostane za zavarovanje drugih terjatev.

Po Tratniku (2001, 137) je »zemljiški dolg samostojna stvarna pravica na nepremičnini, ki ni vezana na obstoj terjatve, vezane je le na pogoje zapadlosti«. Zemljiški dolg se lahko prenaša z zemljiškim pismom, kar je njegova prednost pred hipoteko, ki ni prenosljiva. Druga prednost zemljiškega dolga je da ne preneha s prenehanjem terjatve, ampak se lahko uporabi za zavarovanje nove terjatve. Če pa se poplača terjatev, ki je zavarovana z zastavo nepremičnin, hipoteke ni mogoče več uporabiti, za novo zavarovanje je treba ustanoviti novo hipoteko. V Nemčiji je približno 81 odstotkov vseh zavarovanj na nepremičninah izvedenih z zemljiškim dolgom, le 19 odstotkov pa s hipoteko (Misija, 1998).

4 Fiduciarni posli

4.1 Prenos lastninske pravice v zavarovanje

Prenos lastninske pravice v zavarovanje (fiduciarni prenos) je v stvarnopravnem zakoniku oblika zavarovanja terjatve, pri kateri ostane premičnina še naprej v neposredni posesti dajalca zavarovanja. Torej dolžnik prenese del svojega premoženja (npr. stroj, vozilo, terjatev) v »lastnino« banki za zavarovanje terjatve. Hkrati se dogovorita, da bo prejemnik zavarovanja (fiduciar) povratno prenesel lastninsko pravico, če bo dajalec zavarovanja izpolnil zavarovano terjatev. Če le ta ob zapadlosti ni poravnana, mora prenosnik izročiti premičnino v neposredno posest fiduciarja.

Prednost prenosa v zavarovanje je v predmetu zavarovanja. Teoretično je to lahko vsaka premičnina, ki ima tržno vrednost in ni primerne za zastavitev, ker jih dajalec potrebuje za opravljanje lastne dejavnosti. Tudi surovine in inventar so pogosto predmet tega prenosa. Prenos lastninske pravice v zavarovanje pomeni tveganje predvsem za dajalca zavarovanja, saj lahko prejemnik teoretično povsem veljavno razpolaga s stvarjo (Juhart 1995, 253-260). Banke to obliko zavarovanja uporabljajo redko za zavarovanje svojih naložb.

4.2 Odstop terjatve v zavarovanje oziroma fiduciarna cesija

Cesija ali pogodbeni odstop terjatve, kot ta posel imenuje ZOR (v nadaljevanju Zakon o obligacijskih razmerjih), je pogodba, s katero upnik prenese svojo obligacijsko pravico na novega upnika. Pogodbeni stranki cesije sta stari in novi upnik in sodelovanje dolžnika ni potrebno (Juhart 1996, 5). Prenos stranki opravita s pogodbo o odstopu terjatev (cesijsko pogodbo). Dolžnik se za zavarovanje svojega blaga zaveže upniku, da mu bo cediral svojo terjatev. Upnik pa se zaveže, da mu bo terjatev cediral nazaj (povratna cesija), če bo dolg plačan. Ker prejemnik zavarovanja (cesionar) pridobi položaj upnika postane upnik terjatve, ki je predmet zavarovanja, zato lahko terjatev unovči ali z njo drugače razpolaga.

Banka odobri družbi kredit, za zavarovanje zahteva cediranje vseh obstoječih in bodočih terjatev podjetja. Banka preveri kakovost odstopljenih terjatev, kar pomeni, da terjatev ne sme biti zapadla in da dolžnik odstopljenih terjatev ni slab plačnik ali celo tik pred stečajem. Če podjetje kredit ne vrača, se banka postavi v vlogo novega upnika in se poplača iz prenesenih terjatev.

Ko odstopljena terjatev zapade v plačilo, jo mora zastavni upnik (banka) izterjati. Ima pravico, da od izterjanega zneska obdrži toliko, kolikor mu je dolgovano (z naslova vračila glavnice in obresti kredita), ostalo pa mora izročiti zastavniku (kreditojemalcu).
Če se ne poplača iz izterjane odstopljene terjatve, položi denar na zahtevo kreditojemalca na sodišču. Na tem znesku pridobi banka zastavno pravico do zapadlosti kredita. To pravilo velja le, če ne gre za istovrstne terjatve in pobot ni možen.

Kadar v gospodarstvu ni finančne discipline, se pogosto zgodi, da tudi dobro in uspešno podjetje postane insolventno, predvsem zaradi neplačanih terjatev. Pravna oseba ima v svoji aktivi veliko terjatev, ki jih lahko ponudi kot zavarovanje vračila kredita, tako glavnice, kot tudi obresti.

Praviloma se zastavi terjatev, ki je večja od prejetega zneska kredita, ker obstaja verjetnost, da dolžnik terjatve ne bo mogel ali pa hotel poravnati, pa čeprav so terjatve prvorazredne. Lahko se pojavijo dodatni stroški izterjave zastavljenih terjatev.

Prednosti odstopa terjatve kot zavarovanja kredita so:

- podjetju, ki se znajde v težavah zaradi splošne finančne nediscipline omogoča, da kljub precejšnim terjatvam dokaj normalno posluje,
- ker vsak želi ohraniti dobre odnose z banko, lahko pride do plačila zapadlih zastavljenih terjatev prej, kot bi drugače prišlo.

Slabosti odstopa terjatve kot zavarovanja kredita so:

- dolžnik zastavljene terjatve lahko uveljavlja nasproti banke vse ugovore, ki bi jih imel proti svojemu upniku (kreditojemalcu) in proti zastavnem razmerju,

- banka težko oceni vrednost zastavljenih terjatev, ker terjatev nima ravno trdne vrednosti, velja za manj kvalitetno oziroma manj varno zavarovanje kot stvar. Izjema so terjatve do subjektov najvišje bonitete,
- pojavljajo se stroški izterjave zastavljenih terjatev (Juhart 1995, 261-270).

5 Zavarovanje s poroštvom

V pravnem pomenu spada poroštvo v vrsto osebnih zavarovanj, kar pomeni, da se porok zaveže upniku, da bo izpolnil veljavno in zapadlo obveznost dolžnika, če je ta ne bi izpolnil (997.člen ZOR). Gre za navadno ali subsidiarno poroštvo. V tem primeru sme upnik zahtevati izpolnitev obveznosti šele potem, ko je glavni dolžnik ne izpolni v roku, ki je določen v pisni zahtevi (1. odstavek 1004. člena ZOR). Če pa se porok zaveže kot porok in plačnik, odgovarja upniku kot glavni dolžnik, upnik pa lahko zahteva njeno izpolnitev bodisi od glavnega dolžnika bodisi od poroka ali pa od obeh (solidarno poroštvo). Poroštvo iz gospodarske pogodbe je solidarno, če ni drugače dogovorjeno (3. in 4. odstavek 1004.člena ZOR). Pomembno je, da je poroštvena izjava v pisni obliki, sicer poroka ne zavezuje (998. člen ZOR). Porok, ki je plačal upnikovo terjatev, lahko zahteva od glavnega dolžnika, naj mu povrne vse (1013. Člen ZOR), kar je zanj plačal, ter obresti od dneva plačila (Bohinc et al 1998, 114). Obstaja več vrst poroštva, najbolj poznana med njimi so menično poroštvo (aval), del credere poroštvo, garancijsko pismo, zavarovanje sodnih stroškov in drugo. Ker le malokdo želi jamčiti s svojim premoženjem za obveznosti nekoga drugega, gre nekdo praviloma za poroka šele takrat, ko ima v zvezi s kreditom kak interes (pri podjetjih so to lahko npr. dobavitelji, pri prebivalstvu pa običajno družinski člani).

Bistvena prednost poroštva je v preprostosti sklenitve pogodbe. Zato za nastanek navadno zadošča že podpis poroštvene izjave v pisni obliki z določeno vsebino. S poroštvom upniku za izpolnitev obveznosti odgovarjata dve ali več oseb. Takšna zaveza daje upnika razumljivo večjo varnost. V nasprotju z nekaterimi tujimi pravnimi sistemi (Avstriji) sklenitev poroštvene pogodbe ni povezana s posebnimi stroški, kot je plačilo pristojbine ali takse. Učinkovitost poroštva je odvisna od plačilne sposobnosti poroka. Prvovrstni poroki so ekonomsko močni subjekti, za katere lahko utemeljeno pričakujemo, da bo finančno trdnost ohranili tudi v času do zapadlosti zavarovane terjatve. Obstaja še pristop k dolgu, ki ga ureja Obligacijski zakonik (v nadaljevanju). Oseba, ki je pristopila k dolgu, ni niti solidarni niti subsidiarni dolžnik, kar pomeni, da pristopnik nima pravice regresa od prvotnega dolžnika, k dolgu katerega je pristopil. K dolgu pristopi nekdo tretji s podpisom pogodbe, s katero se upnik zaveže, da bo izpolnil terjatev do dolžnika. Pri odobravanju kreditov se ta oblika ne uporablja, bolj pomembna je v primeru smrti dolžnika ali v primeru, da dolžnik prenese del ali celotne premoženje na drugo osebo (npr. z darilno pogodbo). Za dolgove, ki se nanašajo na preneseno premoženje, odgovarja še naprej dotedanji imetnik, z njim pa solidarno tudi oseba, na katero je premoženje prešlo. Ta oseba je pravzaprav pristopila k dolgu. Za banko je pomembno tudi, da razlikuje pristop k dolgu od prevzema dolga, saj v prvem primeru lahko terja tako prvotnega dolžnika kot tudi osebo, ki pristopi k dolgu, v drugem primeru pa terjatve do prvotnega dolžnika ugasnejo (433. člen OZ).

6 Zavarovanje z bančno garancijo

Bančna garancija je instrument, katerega osnovna funkcija je zmanjševanje nevarnosti med poslovnimi partnerji v primeru neplačila oziroma neizpolnjevanja drugih pogodbenih obveznosti v dogovorjenih rokih. Je torej pisna zaveza banke, da bo banka v primeru neizpolnitve pogodbenih obveznosti s strani naročnika, upravičencu garancije plačala v garanciji navedeni znesek. V nasprotju s civilnopravnim poroštvom je bančna garancija, samostojna obveznost banke-garanta, ki ni odvisna od obveznosti dolžnika, za katerega je bila garancija dana.

Temeljni namen bančne garancije za zavarovanje je, da banko upnico zavaruje pred:

- tveganjem sporne terjatve (ko kreditojemalec ob dospelosti ne bo hotel vrniti kredita; banka se temu izogne z izbiro oblike garancije in garancijskih pogojev) in
- tveganjem plačilne nesposobnosti (ko kreditojemalec ne bo mogel poravnati svojih obveznosti; banka upnica se temu izogne z izbiro banke garanta).

Za upravičenca (upnika) pomeni bančna garancija trojno vrednost:

- dokazuje resnost pogodbenega partnerja,
- vpliva kot sredstvo pritiska na dobro izpolnitev pogodbe,
- daje na razpolago sredstva za pokritje morebitne škode v primeru nepravilne ali pravočasne izpolnitve.

Da bi se naročnik (dolžnik) zavaroval pred možno zlorabo, bi seveda želel garancijo po eni strani podvreči izpolnitvi dokumentiranih pogojev, po drugi strani pa jo v čim večji meri vezati na osnovni posel ali pogodbo. Z vidika naročnika vendarle kaže opozoriti na previdnost pri poslovanju z garancijami na »prvi poziv«, saj je vsaj ta oblika garancije izrazito neuravnotežena. Upniku omogoča lahko in hitro pot do plačila, dolžniku pa ne omogoča nobenih ugovorov, niti mu ne zagotavlja, da bo znesek izplačan le v primeru za katerega je bila garancija dana. Taka garancija krije tveganje insolvence dolžnika ter tudi pravnega obstoja osnovne terjatve. Zato naj dolžnik poskuša svojo varnost utrditi vsaj s tem, da bo izplačilo garantiranega zneska vezano na upravičenčevo pisno izjavo o tem, zaradi kakšne kršitve (neizpolnitve) obveznosti iz temeljnega posla zahteva plačilo od banke (Jus, 2010, 47-54). Bančna garancija se je razvila iz poroštva in je pravzaprav njena nadgradnja. Njena prednost pred ostalimi instrumenti je v tem, da dobi upravičenec iz garancije hitro izplačan garancijski znesek. Kot slabost pa velja le, da je sorazmerno draga oblika zavarovanja. Potrebna je previdnost pri poslovanju z bančnimi garancijami, plačljivimi na prvi poziv, ker so te neuravnotežene, saj upniku omogočajo lahko in hitro pot do plačila, dolžniku pa ne omogočajo nobenih ugovorov. Kot sredstvo zavarovanja se uporablja zlasti v mednarodnih poslih (Juhart et al. 1995).

7 Zavarovanje pri zavarovalnici

Pri tej obliki zavarovanja, ki je pri nas zelo razširjena pri kreditiranju prebivalstva, banka sklene z zavarovalnico zavarovalno pogodbo (polico), plača zavarovalno premijo ter s tem prenese kreditno tveganje na zavarovalnico. Zavarovalnica pa v primeru

nastopa zavarovalnega primera (ko dolžnik ne vrača kredita) plača banki odškodnino na dogovorjen način. Tak način zavarovanja je za banko ugoden, saj prenese kreditno tveganje na zavarovalnico, slabost te oblike zavarovanja pa so visoki stroški zavarovalne premije, ki bremenijo kreditojemalca in s tem povečujejo stroške najema kredita. Ta način zavarovanja kreditnega tveganja je na prvi pogled zelo enostaven. Predvsem mora zavarovanec dobro poznati člene, ki opredeljujejo vzroke za izgubo zavarovalnih pravic. Običajno zavarovalnica ne krije škode, če je zavarovanec kršil določbe zavarovalne pogodbe ali ni ravnal kot dober gospodar, ne glede na to, da je zavarovanec prijavil v zavarovanje in plačal premijo.

Zavarovalnica najpogosteje zavrača izplačalo odškodnine iz naslednjih vzrokov:

- kredit ni bil odobren v skladu z merili za ugotavljanje kreditne sposobnosti,
- kredit je bil odobren v nasprotju z veljavnimi predpisi,
- kršeni so bili roki iz opominjevalnega postopka,
- zavarovanec je brez soglasja zavarovalnice spremenil pogoje iz kreditne pogodbe,
- kreditna dokumentacija ni popolna, nima izpolnjenih zahtevanih rubrik,
- kreditna dokumentacija vsebuje naknadno vpisane in popravljene podatke,
- kreditna dokumentacija ima ponarejene podpise in žige,
- pri namenskih kreditih je poraba kredita nenamenska,
- zavarovanec ni uveljavil zavarovalnine v enem letu od zapadlosti in v drugih primerih.

Zaradi omenjenega morajo banke poskrbeti, da so navodila za odobravanje kreditov zelo natančno napisana in izvajana. Odobravanje kreditov je podvrženo večkratnim notranji kontroli. Zunanji nadzor pa se kasneje še vrši s strani zunanjih revizorjev ter Banke Slovenije.

Izguba zavarovalnih pravic je lahko za banko zelo neugodna, ker bo morala izterjavo neplačanih obveznosti izvajati sama preko sodišča. Lahko pa banka toži zavarovalnico, če smatra, da je leta neupravičeno zavrnila njen odškodninski zahtevek.

8 Patronatska izjava

Patronatsko izjavo (Letter of Awareness, Letter of Comfort, Patronatserklärung), ki se izdaja v obliki posebnega pisma, se uporablja pri povezanih podjetjih. Podjetje večinski lastnik podpiše patronatsko izjavo v korist banke, kjer se zavezuje, da bo povezano podjetje (kreditojemalec) svoje obveznosti do banke poravnavalo redno in pravočasno. V vsakodnevni poslovni praksi se patronatske izjave matičnega podjetja pojavljajo v različnih formulacijah. Patronatska izjava ne daje tolikšnega jamstva kot druga, predvsem stvarna zavarovanja, saj predstavlja le moralno zavezo dajalca izjave.

Je zelo redka oblika zavarovanja, je pa seveda - ob izpolnjenih pogojih - pravno zavezujoča. Ti pogoji so navedeni v kreditni pogodbi, pogoj za pravno veljavo patronatske izjave pa je, da so razmerja in obveznosti ustrezno zunajbilančno zavedena

(Falatov 1996, 35-37). V zahodnem poslovnem svetu se praviloma spoštuje, saj se v primeru nespoštovanja lahko sooči družba z izgubo ugleda. Zato so v razvitem poslovnem svetu patronatske izjave zelo učinkovite.

9 Zavarovanje z vinkulacijo življenjske police v korist banke

Zavarovanje z vinkulacijo življenjske police v korist banke je novejša in vedno bolj pogosta oblika dodatnega zavarovanja kreditov. Kreditojemalec, ki ima sklenjeno življenjsko zavarovanje, lahko svojo polico vinkulira v korist banke za čas trajanja odplačevanja kredita. Ves čas zastave police življenjskega zavarovanja poteka vplačevanje pogodbenih premij življenjskega zavarovanja nespremenjeno in neprekinjeno v skladu s Pogodbo o življenjskem zavarovanju (v nasprotnem primeru zavarovalnica obvesti banko o nerednem plačevanju premij). Ob predčasnem ali rednem poplačilu bančnega kredita, se polica vrne zastavitelju in banka izda devinkulacijsko potrdilo. Tako banka nima več pravic, ki izhajajo iz naslova življenjskega zavarovanja zastavitelja.

Politika, pravila in postopki obvladovanja kreditnega tveganja v banki

Banka je pri svojem poslovanju dnevno izpostavljena številnim tveganjem, ki jih mora ustrezno obvladati. Zavedati se mora, da sposobnost učinkovitega obvladovanja tveganj, ki vključuje prvine prepoznavanja, merjenje oziroma ocenjevanja, kontrole in spremljanja oziroma poročanja o tveganjih, neposredno vpliva na dolgoročno varnost in uspešnost poslovanja banke, zato naj funkciji obvladovanja tveganj namenja veliko pozornost in skrbi za njen konstantni razvoj.

Banke imajo običajno izdelano zelo podrobno strategijo za obvladovanje tveganj, ki določa temeljna načela obvladovanja tveganj in vzpostavlja formalno podlago za interne akte, ki podrobno opredeljujejo postopke prevzemanja in obvladovanja posameznih vrst tveganj (vključno z organizacijskimi pravili procesa obvladovanja tveganj in pravili sistema notranjih kontrol) ter oceno sposobnosti prevzemanja tveganj. V strategiji so določene interne opredelitve posameznih vrst tveganj in cilji, ki jim sledimo na področju prevzemanja in obvladovanja tveganj. Banka z namenom zagotavljanja dolgoročne varnosti in uspešnosti poslovanja in izpolnjevanja drugih ciljev, določenih v svoji poslovni strategiji, izvaja proaktiven in učinkovit proces obvladovanja tveganj, prevzema tveganja v okviru svoje sposobnosti, obvladuje vsa tveganja, ki imajo, bodo imela ali bi lahko imela pomemben učinek na poslovanje banke, zagotavlja potreben kapital za pokritje vseh pomembnih tveganj ter dosega uravnoteženo razmerje med donosi in tveganji. Uprava banke je odgovorna za potrditev strategije in politik obvladovanja tveganj ter zagotavljanje ažurnosti v odvisnosti od sprememb v notranjem in zunanjem okolju, spremljanje in redno ocenjevanje učinkovitosti sistema obvladovanja tveganj ter doseženega napredka pri vzpostavljanju ciljnega sistema obvladovanja tveganj ter zagotavljanje jasnega in dokumentiranega procesa sprejemanja pomembnih odločitev ter jasne razmejitve pristojnosti in nalog zaradi vzdrževanja skladnosti z notranjimi odločitvami in postopki.

Odgovornost višjega vodstva na področju obvladovanja tveganj vključuje:

- izdelavo in izvajanje strategije in politike obvladovanja tveganj, in sicer z vzpostavitvijo procesov ugotavljanja, merjenja, spremljanja, kontrole in obvladovanja tveganj za vse bančne aktivnosti,
- obveščanje organov vodenja in nadzora o pomembnih tveganjih, ki jih banka prevzema v okviru svojega poslovanja,
- vzpostavitev in vzdrževanja sistema obvladovanja tveganj,

- vzpostavitev postopkov in izdelava navodil ter usmeritev za izvajanje poslovnih dejavnosti,
- vzpostavitev in kontroliranje limitov za omejevanje izpostavljenosti tveganjem.

Funkcijo obvladovanja tveganj izvaja služba za obvladovanja tveganj, ki je od komercialnega področja neodvisna organizacijska enota in je neposredno odgovorna upravi banke. Njena vloga zajema razvoj in zagotavljanje naprednih in učinkovitih tehnik obvladovanja tveganj (identifikacija, merjenje/ocenjevanje, kontrola, spremljanje /poročanje) na ravni bančne skupine na čim bolj ekonomičen, zanesljiv, celovit, s sistematičen, pregleden in razumljiv način ter širjenje zavedanja/kulture o pomenu obvladovanja tveganj za dolgoročno stabilno in varno poslovanje bančne skupine v okvirih, ki jih določata v poslovni strategiji opredeljena toleranca/apetit do prevzemanja tveganj. Pri obvladovanja tveganj poleg službe za obvladovanja tveganj sodelujejo tudi druge organizacijske enote in kolektivni organi odločanja oziroma posvetovalna telesa.

Temeljni cilj **procesa obvladovanja kreditnih tveganj** je doseganje oziroma ohranjanje takšne kakovosti in razpršenosti kreditnega porfelja, ki zagotavlja stabilno in varno poslovanje ter doseganje ciljne kapitalske ustreznosti ob hkratnem maksimiranju tveganju prilagojene donosnosti. Banka prevzema in obvladuje kreditno tveganje v skladu s sprejeto strategijo ter politiko prevzemanja in obvladovanja kreditnega tveganja pri čemer zasleduje predvsem naslednje cilje:

- usmerjenost naložb v manj tvegane komitente, dejavnosti in države,
- sprejemanje primernih oblik kreditnih zavarovanj s poudarkom na njihovi kakovosti in obsegu,
- zagotavljanju razpršenosti kreditnega porfelja,
- intenzivno reševanje slabih naložb.

Proces obvladovanja kreditnih tveganj vključuje postopke ugotavljanja, merjenja, obvladovanja in spremljanja kreditnega tveganja, vključno s poročanjem o kreditnem tveganju, ki mu banka je ali bi mu lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju.

Postopki obvladovanja kreditnih tveganj se izvajajo na ravni posameznih transakcij, dolžnikov in celotnega portfelja.

Banka ima vzpostavljeno **strukturo in organizacijo ustreznih funkcij** obvladovanja kreditnih tveganj, uprava in višje vodstvo sta odgovorna za učinkovito obvladovanja kreditnih tveganj. Del pristojnosti in pooblastil uprava običajno prenese na zaposlene s posebnimi pooblastili in kolektivne organe odločanja (kreditni odbor, kreditno komisijo, odbor za upravljanje z bilanco, forum ICAAP). Pri upravljanju slabih naložb sodeluje odbor za upravljanje slabih naložb. Na ravni skupine so kot koordinacijska in posvetovalna telesa oblikovane skupine za nadzor poslovanja odvisnih družb, ki so odgovorna za spremljanje, koordinacijo ter nadzor poslovanja teh družb. Banka ima **jasno razmejene pristojnosti in naloge** med enotami komercialnega poslovanja in službo za obvladovanje kreditnih tveganj, ki je neposredno podrejena upravi. Prav tako so jasno razmejene pristojnosti med enotami komercialnega poslovanja in enotami

podpore poslovanju, vključno z vodstvenimi ravnmi. Obseg in lastnosti **notranjega poročanja o kreditnem tveganju** omogočajo ustrezen pretok informacij navzgor in navzdol ter med organizacijskimi enotami, kar zagotavlja pravočasno sprejemanje odločitev vseh vodstvenih ravni v skupini glede ukrepov za obvladovanje kreditnega tveganja in spremljanje rezultatov teh ukrepov. Uveljavljena je praksa izdelave rednih in po potrebi izrednih poročil o kreditnem tveganju, kise prevzema v okviru poslovanja.

1 Merjenje kreditnega tveganja in razvrstitev v bonitetne razrede

Izpostavljenost banke kreditnemu tveganju je odvisna od treh komponent kreditnega tveganja: višine izpostavljenosti, verjetnosti neplačila dolžnika, ki jo odraža njegova bonitetna ocena, ter od stopnje poplačila dolga v primeru neplačila, ki je odvisna od zavarovanja in izterjave. Zaradi kompleksnosti metodologije merjenja kreditnega tveganja bomo v nadaljevanju predstavili le primer metodologije razvrščanja malih in srednje velikih podjetij ter samostojnih podjetnikov v bonitetne razrede, ki pa je dober prikaz celotne predmetne zadeve in analogno velja tudi za ostale subjekte.

2 Metodologija merjenja tveganj in razvrščanja podjetij v bonitetne razrede

Za merjenje kreditnega tveganja ima banka izdelane interne metodologije za razvrščanje dolžnikov in terjatev **v pet osnovnih bonitetnih skupin A, B, C ,D in E,** kot jih določa regulativa. Terjatve do dolžnikov z najvišjo kreditno sposobnostjo ali z ustreznim jamstvom države so razvrščene v razred A in predstavljajo najmanjše kreditno tveganje za banko. Terjatve do dolžnikov z najnižjo boniteto pa so razvrščene v skupino E, ki predstavlja največje kreditno tveganje.

Nadalje se bonitetne skupine A, B, C in D razdelijo v dva bonitetna razreda (1 in 2), pri čemer bonitetni razred 1 predstavlja manjše kreditno tveganje kot bonitetni razred 2. Ocena bonitete podjetja temelji na **statičnem pristopu analiziranja** (ugotavljanje finančnega položaja v določenem času) in **dinamičnem pristopu analiziranja** (ugotavljanje finančnega položaja v preteklosti in na tej osnovi predvidenega gibanja v prihodnosti). Finančni položaj podjetja banka oceni na podlagi analize finančnega položaja podjetja. Ta je izdelana na osnovi letnih podatkov iz bilanc. V primeru bistveno spremenjene uspešnosti poslovanja med letom, pa banka oceni finančni položaj podjetja tudi na osnovi tekočih finančnih podatkov.

Prav tako pa razvrščanje dolžnikov in terjatev temelji na kvantitativnih in kvalitativnih merilih. Pomembnost posameznega merila pri razvrščanju podjetja v bonitetno skupino oz. bonitetni razred je odvisna od njegove dejavnosti (panoge) in števila let poslovanja.

Ključna **kvantitativna merila** za ocenjevanje podjetja so:

- poslovni rezultat (dobiček / izguba oz. negativni poslovni izid),
- višina in gibanje prihodkov,
- višina in gibanje osnovnih sredstev,
- višina terjatev glede na prihodke,

- finančna varnost (kapital oz. terjatve),
- zadolženost glede na sredstva in prihodke,
- plačilna sposobnost, t.j. sposobnost podjetja, da v vsakem trenutku pravočasno izpolnjuje zakonske in druge obveznosti, blokade na transakcijskem računu,
- denarni tok,
- rednost poravnavanja obveznosti do banke.

Ključna **kvalitativna merila** za ocenjevanje podjetnika so:
- tržni položaj podjetja,
- razvitost podjetniških lastnosti (zaupanje, kvalifikacijska sposobnost in izkušenost, inovativnost, tekmovalnost, vztrajnost, realno presojanje, motiviranost za uspehi, dosežki),
- kvaliteta finančnih podatkov in poročanja banki,
- sposobnost podjetja za nadaljnji razvoj,
- druge informacije iz okolja (ugled podjetja v okolju).

Pri ocenjevanju kreditnega tveganja bank in držav se večinoma upoštevajo bonitetne ocene zunanjih bonitetnih institucij, pri ocenjevanju držav pa tudi bonitetne ocene izvoznih kreditnih agencij. Banka razvršča podjetja v bonitetne skupine glede na **subjektivna in objektivna merila**, s prevladujočim vplivom objektivnih meril.

Razvrstitev v skladu z **objektivnimi merili** pomeni razvrstitev glede na časovna razdobja oz. zamude, v katerih podjetje poravnava svoje obveznosti. V bonitetno skupino A, ki predstavlja najmanjše kreditno tveganje, se razvrščajo dolžniki z najvišjo kreditno sposobnostjo, za katere se ocenjuje, da bodo redno poravnavali dospele obveznosti ali izjemoma z zamudo do 15 dni.

V bonitetno skupino B se razvrščajo dolžniki, katerih finančni položaj je nekoliko slabši, banka pa ne pričakuje večjih težav pri poravnavanju njihovih dospelih obveznosti ter plačujejo svoje obveznosti z zamudo do 30 dni ali občasno z zamudo od 31 do 90 dni. V bonitetno skupino C se razvrščajo dolžniki, za katere se ocenjuje, da denarno tokovi ne bodo zadostovali za redno poravnavanje vseh dospelih obveznosti, so bodisi podkapitalizirani ali nimajo zadostnih dolgoročnih virov sredstev za financiranje dolgoročnih naložb. Le ti plačujejo svoje obveznosti z zamudo od 31 dni do 90 dni ali občasno zamudo od 91 dno do 180 dni. V bonitetno skupino D se razvrščajo dolžniki, ki so nesolventni ali so v sanaciji oziroma v postopku prisilne poravnave in pri katerih obstaja velika verjetnost neplačila, vendar se utemeljeno pričakuje vsaj delno poplačilo terjatev ter plačujejo svoje obveznosti z zamudo od 91 dni do 180 dni ali občasno z zamudo od 181 dni do 365 dni. V najbolj tvegano bonitetno skupino E se razvrščajo dolžniki, ki so v stečaju in dolžniki, pri katerih se ocenjuje, da niso sposobni poravnati obveznosti ali plačujejo svoje obveznosti z zamudo preko 365 dni. Pri razvrščanju tujih dolžnikov se upošteva tudi deželno tveganje.

Razvrstitev v skladu s **subjektivnimi merili** pomeni razvrstitev glede na oceno finančnega položaja posameznega podjetja in zmožnosti zagotovitve zadostnih denarnih

sredstev za odplačilo dolga v prihodnosti. Našteti kriteriji se pri ocenjevanju podjetnika po subjektivnih merilih upoštevajo hkrati.

V bonitetno skupino A tako npr. so razvrščena podjetja, ki poslujejo z(s):

- stabilnim ali rastočim dobičkom (čistim dobičkom),
- ugodnim poslovnim ravnotežjem (razmerjem med terjatvami iz poslovanja in obveznostmi iz poslovanja),
- brez blokad transakcijskega računa,
- rednim poravnavanjem zakonskih (davkov in prispevkov) in drugih obveznosti,
- dobrimi proizvodi oz. storitvami ter trgi,
- dobrim konkurenčnim položajem,
- razvitimi podjetniškimi lastnostmi,
- trendi ohranjanja dobrega finančnega položaja,
- dobrim ugledom (npr. nagradami in priznanji).

V bonitetno skupino B so razvrščeni podjetja, ki poslujejo z(s):

- relativno nizkim dobičkom ali dobičkom v upadanju,
- visoko zadolženostjo glede na celotne donose ali na celotna sredstva,
- manj ugodnim poslovnim ravnotežjem (razmerjem med terjatvami iz poslovanja in obveznostmi iz poslovanja),
- občasnimi blokadami transakcijskega računa,
- nerednim poravnavanjem zakonskih obveznosti (davkov in prispevkov),
- tržno sprejemljivimi proizvodi oz. storitvami,
- manj dobrim konkurenčnim položajem,
- manj razvitimi podjetniškimi lastnostmi,
- trendi ohranjanja oz. izboljšanja finančnega položaja,
- začetniki z dobro izdelanim poslovnim načrtom,
- povprečnim ugledom (povprečen, nepoznan ali nov podjetnik v okolju).

V bonitetno skupino C so razvrščena podjetja, ki poslujejo z(s):

- izgubo,
- zadolženostjo, ki presega celotne donose,
- neugodnim poslovnim ravnotežjem (razmerjem med terjatvami iz poslovanja in obveznostmi iz poslovanja),
- stalnimi blokadami transakcijskega računa žiro računa,
- večkratnim neporavnavanjem zakonskih obveznosti (davkov in prispevkov),
- tržno manj ali (ne) zanimivimi proizvodi oz. storitvami,
- konkurenčnimi in tehnološkimi problemi (z zastarelo tehnologijo),
- potrebno finančno sanacijo in spremembami v proizvodnji ter trženju,
- sporno pravno podlago,
- slabo razvitimi podjetniškimi lastnostmi,
- začetniki brez izdelanega poslovnega načrta,
- slabim ugledom (npr. pravnomočni prekrški, tožbami, kaznimi).

V bonitetno skupino D so razvrščena podjetja, ki poslujejo z(s):

- plačilna nesposobnost (pogoste blokade na transakcijskem računu);
- denarni tok ne zagotavlja poravnavanja glavnice in obresti, potrebno dezinvestiranje;
- podjetje je daleč pod povprečjem v panogi (resni konkurenčni in/ali tehnološki problemi, izguba kupcev in trgov, ipd.);
- praviloma podjetje v sanaciji, ki izvaja finančno prestrukturiranje[3];

V bonitetno skupino E so razvrščena podjetja, ki poslujejo z(s):

- izredno problematična plačilna sposobnost (stalne blokade na računu);
- denarni tok ne zadošča za pokrivanje stroškov poslovanja;
- ni virov za poplačilo dolgov;
- podjetje v postopku stečaja ali izbrisu
- sporna pravna podlaga;
- podjetnik oz. podjetje, ki ni vredno zaupanja (možnost prevar in poneverb).

Začetniki brez finančnih podatkov, ki poslujejo manj kot 6 mesecev od ustanovitve, se praviloma razvrščajo v bonitetni razred B2. Izjemoma se lahko razvrstijo v bonitetni razred B1 oz. v bonitetno skupino A ali C, in sicer predvsem glede na:

- kvaliteto poslovnega načrta, ki kaže na pričakovano donosnost poslovanja,
- bonitetno oceno lastnika/ov (pravne osebe),
- kvaliteto vodstva (pravne osebe),
- tveganost dejavnosti, ki jo opravlja.

Bonitetna ocena podjetja se v banki običajno določi na osnovi ekspertnega sistema za avtomatsko določanje bonitetne ocene (v nadaljevanju ekspertni sistem). Ekspertni sistem omogoča skrajšanje procesa razvrščanja podjetij v bonitetne skupine.

Ekspertni sistem temelji na ključnih merilih, ki najbolj vplivajo na kreditno sposobnost podjetnika. Ta merila so:

- višina letnega prihodka,
- gibanje letnih prihodkov glede na preteklo leto,
- delež (čistega) poslovnega izida glede na prihodek,
- višina osnovnih sredstev,
- delež zalog glede na prihodek,
- delež poslovnih terjatev glede na prihodek,
- delež terjatev do podjetnika glede na sredstva,
- delež celotnih obveznosti glede na prihodek,
- delež kratkoročnih obveznosti glede na prihodek,
- delež podjetnikovega kapitala glede na celotne obveznosti do virov sredstev,
- časovna razdobja oz. zamude, v katerih podjetnik poravnava obveznosti do banke,

- število dni blokade na transakcijskih računih.

Za vsako izmed zgoraj navedenih meril so določene meje za razvrstitev podjetja v posamezen bonitetni razred. Ekspertni sistem avtomatsko določi bonitetno oceno podjetja glede na najslabše ocenjeno merilo oz. merilo, ki kaže največje kreditno tveganje. Bonitetne ocene se avtomatsko določijo na podlagi podatkov:

- iz letnih računovodskih izkazov (izkaz poslovnega izida, bilanca stanja) za tekoče in preteklo leto, o davčni obveznosti iz davčnega obračuna,
- o časovnih razdobjih oz. zamudah, v katerih podjetje poravnava obveznosti,
- o blokadah na transakcijskih računih.

Vsi dolžniki so razvrščeni v ustrezno bonitetno skupino pred odobritvijo kredita, kjer subjektivno oceno poda bančni uslužbenec – skrbnik, ki podjetnika spremlja in poda predlog bonitetne ocene v potrditev službi obvladovanja s tveganji. Za vsakega dolžnika se mora izdelati analiza finančnega položaja z dvoletnimi ter tekočimi podatki bilance stanja in izkaza finančnega izida, kazalniki finančne moči, zadolženosti, plačilne sposobnosti ter uspešnosti poslovanja. Poročilo mora vsebovati podatke o povezanih osebah, zadolženost dolžnika pri banki in ostalih bankah, zamude pri poravnavanju obveznosti do banke ter zgodovino klasifikacije pri banki. Banka ves čas trajanja pravnega razmerja, ki je temelj nastanka kreditne izpostavljenosti, spremlja poslovanje dolžnika in kakovost zavarovanja. Prav tako redno ocenjuje višino pričakovanih kreditnih izgub ter oblikuje potrebno višino oslabitev in rezervacij v skladu z Mednarodnimi standardi računovodskega poročanja. Pri obvladovanju kreditnega tveganja iz naslova **dolžniških vrednostnih papirjev** banka uporablja interne in zunanje bonitetne ocene (npr. bonitetnih agencij Fitch Ratings in Moodys Investors service) vrednostnih papirjev in njihovih izdajateljev. Limitni sistem dovoljuje investiranje v dolžniške vrednostne papirje boljše kreditne kakovosti. Investiranje v finančne instrumente tujih izdajateljev brez bonitetne ocene mednarodne bonitetne agencije ni dovoljeno.

Prevzete kreditne in pogojne obveznosti predstavljajo neizkoriščeni del odobrenih posojil, garancij in akreditivov. Osnovni namen teh instrumentov je zagotoviti denarna sredstva komitentu, ko jih le-ta zahteva. Garancije in nepreklicni »stand by« akreditivi predstavljajo nepreklicno jamstvo, da bo banka izvršila plačilo, če komitent ne bo izpolnil svojih obveznosti do tretjih oseb. Iz naslova prevzetih kreditnih obveznosti in pogojnih obveznosti je banka izpostavljena izgubi. Za merjenje kreditnega tveganja se pri teh instrumentih uporablja enaka metodologija kot pri kreditih.

Pri **izvedenih finančnih instrumentih**, s katerimi se trguje na prostem trgu (OTC), je banka izpostavljena kreditnemu tveganju nasprotne stranke, to je tveganju, da bo nasprotna stranka postala neplačnik pred končno poravnavo denarnih tokov iz tega posla. Kreditno tveganje nasprotne stranke je enako vrednosti izpostavljenosti iz tega naslova poslov, ki jo banka izračuna z metodo tekoče izpostavljenosti.
Izpostavljenost kreditnemu tveganju nasprotne stranke se obvladuje v okviru kreditnih limitov. Interna metodologija za spremljanje limitov izpostavljenosti iz tega naslova teh

poslov upošteva potencialno izpostavljenost zaradi tržnih gibanj. Vrednost izpostavljenosti se izračunava dnevno v skladu z interno metodologijo in predstavlja le manjši del vrednosti pogodbe. V primeru sklepanja poslov s strankami slabše kreditne kakovosti banka zahteva ustrezna zavarovanja.

3 Obvladovanje kreditnega tveganja

Banka obvladuje kreditno tveganje:

- z opredelitvijo tveganja dolžnika in oblikovanjem oslabitev finančnih sredstev in rezervacij za prevzete obveznosti po zunajbilančnih postavkah,
- z zagotavljanjem kapitala za zadostno kapitalsko pokritost kreditnih tveganj, oblikovanjem oslabitev in rezervacij,
- z ustreznimi instrumenti obvladovanja tveganj (kreditnimi limiti, zavarovanji, ipd),
- z omejevanjem izpostavljenosti po posameznih komitentih, skupinah povezanih podjetij, dejavnostih in regijah.

3.1 Oblikovanje oslabitev in rezervacij

Oslabitve finančnih sredstev in rezervacije so prevzete obveznosti po zunajbilančnih postavkah se oblikujejo v skladu z Mednarodnimi standardi računovodskega poročanja. Banka najprej oceni, ali obstajajo nepristranski dokazi o oslabitvi oziroma možnostih izgube, kot so: pomembne finančne težave dolžnika, dejansko kršenje pogodbenih obveznosti, restrukturiranje finančnih sredstev, verjetnost stečaja ali finančne reorganizacije, obstoj merljivega zmanjšanja pričakovanih denarnih tokov banke finančnih sredstev od začetnega pripoznavanja teh sredstev, čeprav zmanjšanje še ne more biti razporejeno na posamezno sredstvo v banki, vključujoč: negativne spremembe pri poravnavanju dolgov v banki, nacionalne ali ekonomske pogoje, ki so povezani z neporavnavanjem finančnih sredstev v banki.

Če obstajajo nepristranski dokazi o oslabitvi oziroma o možnosti izgube, banka oblikuje oslabitve za finančna sredstva oziroma rezervacije za prevzete obveznosti po zunajbilančnih postavkah na podlagi posamične ali skupinske ocenitve. Pri **posamičnem ocenjevanju izgub** iz kreditnega tveganja banka potrebno oslabitev finančnega sredstva izračuna kot razliko med knjigovodsko in nadomestno vrednostjo. Slednjo izračuna z diskontiranjem pričakovanih denarnih tokov, pri čemer upošteva tudi pričakovane denarne tokove iz unovčitve zavarovanj.

Pri **skupinskem ocenjevanju izgub** iz kreditnega tveganja banka oblikuje homogene skupine glede na podobne značilnosti kreditnega tveganja, ki odražajo sposobnost dolžnika poravnati obveznosti v skladu s pogodbenimi določili. Banka oceni potrebne oslabitve in rezervacije za posamezno homogeno skupino na podlagi podatkov o neplačilih in izgubah v preteklem obdobju.

3.2 Kreditni limiti

Banka zmanjšuje kreditno tveganje z vzpostavitvijo in spremljanjem **kreditnih limitov** na ravni posameznih oseb in skupin povezanih oseb. Prav tako izpostavljeni strukturni limiti izpostavljenosti za posamezne gospodarske dejavnosti, geografska območja, pri izpostavljenosti do bank pa tudi po posameznih produktih. Za učinkovito obvladovanje tveganja koncentracije, ki izhaja iz portfelja kreditov, zavarovanih z vrednostnimi papirji, so vzpostavljeni in se spremljajo tudi limiti za obseg kreditov, zavarovanih z vrednostnimi papirji, so vzpostavljeni in se spremljajo tudi limiti za obseg kreditov, zavarovanih z vrednostnimi papirji, in limiti za obseg vrednostnih papirjev, prejetih v zastavo. Limiti izpostavljenosti kreditnemu tveganju zagotavljajo razpršenost kreditnega portfelja (Van Deventer et al 2004). Kreditne limite za posamezna podjetja v banki potrjuje kreditni odbor, ostale kreditne limite odobri odbor za upravljanje z bilanco.

Pri svojem poslovanju banka izpolnjuje zakonske omejitve največje dopustne izpostavljenosti in vsote velikih izpostavljenosti. Vsako veliko izpostavljenost do posamezne osebe oziroma do skupine povezanih oseb ter limite do oseb v posebnem razmerju z banko predhodno odobri nadzorni svet. Kreditni limiti so določeni in spremljani v skladu z internimi metodologijami. Banka sproti spremlja kreditne limite in skrbi za razpršenost kreditnega portfelja. Limit zadolženosti je sestavni del ocene finančnega položaja podjetja in predstavlja prag zadolževanja podjetja pri banki. V banki se uporablja kot informativni pripomoček pri odobravanju kreditov in garancij. Limit zadolženosti podjetja banka izračuna na podlagi letnih podatkov. V primeru bistveno spremenjenega finančnega položaja (npr. velikega povečanja oz. zmanjšanja prihodkov) izračuna limit zadolženosti na podlagi tekočih podatkov. Banka izračuna **limit kratkoročne zadolženosti** in **limit dolgoročne zadolženosti** podjetja.

Osnova za določitev **limita kratkoročne zadolženosti** so povprečni mesečni celotni donosi, kar pomeni, da celotna kratkoročna dobljena posojila ne smejo preseči povprečnih mesečnih celotnih donosov .

a) Celotni limit kratkoročne zadolženosti

Celotni limit kratkoročne zadolženosti = povprečni mesečni celotni donosi

b) Prosti limit kratkoročne zadolženosti

Če od celotnega limita kratkoročne zadolženosti odštejemo kratkoročna dobljena posojila, dobimo prosti limit kratkoročne zadolženosti, ki nam pove, koliko bi se podjetnik lahko (na podlagi letnih oz. tekočih podatkov, na osnovi katerih je limit izračunan) še kratkoročno zadolžil. Kriteriji za določitev limita so:

- maksimalna kratkoročna zadolženost v višini povprečnih mesečnih donosov,
- maksimalna izguba v višini povprečnih mesečnih celotnih donosov,
- izkazane terjatve na lastniškem računu,

- celotne obveznosti do virov sredstev zmanjšane za obveznosti na lastniškem računu v višini celotnih donosov,
- maksimalna celotna izpostavljenost banke do zasebnika in njegovih povezanih oseb glede na višino kapitala banke
- časovna razdobja oz. zamude, v katerih podjetje poravnava svoje obveznosti do banke (objektivni kriterij),
- poravnavanje zakonskih obveznosti, blokada računa,
- zavarovanje terjatev.

Limit dolgoročne zadolženosti. Osnova za določitev limita dolgoročne zadolženosti je čisti dobiček (izguba) povečan(a) z amortizacijo (vključno z amortizacijo za kreditirano osnovno sredstvo).

a) Celotni limit dolgoročne zadolženosti

Celotni limit dolgoročne zadolženosti = Čisti dobiček (izguba)* + Amortizacija (vključno z amortizacijo za kreditirano osnovno sredstvo). * Čisti dobiček (izguba) = Dobiček (izguba) - Davek od dohodka iz dejavnosti -Osebni dohodek nosilca dejavnosti

b) Prosti limit dolgoročne zadolženosti

Če od celotnega limita dolgoročne zadolženosti odštejemo odplačila najetih celotnih (kratkoročnih in dolgoročnih) posojil za tekoče leto, dobimo prosti limit dolgoročne zadolženosti, ki nam pove, koliko bi se podjetje (na podlagi letnih oz. tekočih podatkov, na osnovi katerih je limit izračunan) lahko še zadolžil v tekočem letu. Pri določanju limita dolgoročne zadolženosti se uporabljajo tudi vsi našteti kriteriji za določanje limita kratkoročne zadolženosti, razen kriterija maksimalne kratkoročne zadolženosti v višini povprečnih mesečnih celotnih donosov. Limit dolgoročne zadolženosti ugotavljamo tudi na podlagi analize podatkov iz preteklih let ter projekcij bodočega poslovanja, ki temeljijo na učinkih investicije (podjetje mora predložiti investicijski program).

c) Prosti limit dolgoročne zadolženosti z upoštevanjem določene obrestne mere in dobe vračanja kredita (kreditna sposobnost)

Banka izračuna tudi prosti limit dolgoročne zadolženosti z upoštevanjem določene obrestne mere in dobe vračanja kredita (kreditno sposobnost), ki ga potrebuje tudi zavarovalnica kot osnovo za izračun zavarovalne premij.

3.3 Metodologija in vrednotenje kreditnih zavarovanj

Banka mora, v skladu s splošnimi standardi obvladovanja kreditnih tveganj, ki je sestavni del strategije in politike obvladovanja tveganj in pri izvajanju procesa ocenjevanja ustreznega notranjega kapitala za banke in hranilnice, izdelati **metodologijo vrednotenja kreditnih zavarovanj** (v nadaljevanju metodologija). Cilj metodologije je sistematska ureditev in poenotenje sprejema in spremljave vrednosti

kreditnih zavarovanj, ki jih banka prejme za zavarovanje svojih terjatev, z namenom zmanjšanja kreditnega tveganja in znotraj tega predvsem zmanjšanja tveganja v zvezi z vrednotenjem zavarovanj. Metodologija je namenjena zaposlenim v banki, ki so vključeni v proces odobravanja, sprejemanja in spremljanja kreditnih zavarovanj. Krovni interni dokument v banki je običajno t.i. **Politika kreditnih zavarovanj**, kjer so opredeljeni njeni cilji, organizacijski vidik sprejemanja kreditnih zavarovanj, pristojnosti in odgovornosti pri sprejemanju kreditnih zavarovanj, vrste stvarnih in osebnih kreditnih zavarovanj, ki jih banka sprejema, postopki ugotavljanja in spremljanja primernosti in vrednosti kreditnih zavarovanj, kapitalske zahteve po prvem in drugem stebru, poročanje, notranje kontrole in javno razkrivanje podatkov iz naslova kreditnih zavarovanj. Pomembnejši izvedbeni interni dokument za pravne osebe je npr. **Navodilo za sprejem in vodenje zavarovanj za pravne osebe**, ki podrobneje opredeljuje in definira oblike zavarovanj, primernost zavarovanj, vodenje in evidentiranje zavarovanj kot tudi določa posamezne postopke dela pri sprejemanju in vodenju posameznih oblik kreditnih zavarovanj. Ugotavljanje in spremljanje primernosti zavarovanj glede na minimalne zahtev po Sklepu o zavarovanjih in Sklepu o izračunu kapitalske zahteve za kreditno tveganje po standardiziranem pristopu za banke in hranilnice je v banki tudi aplikativno podprto in se avtomatsko obdela glede na vnesene podatke o zavarovanju v centralno evidenco zavarovanj (CEZ). Pri tem je potrebno razlikovati med zavarovanji, ki jih banka sprejema in zavarovanji, ki so primerna za izračun kapitalske zahteve za kreditno tveganje. Če banka uporablja standardiziran pristop, ne more uporabljati zavarovanja z denarnimi terjatvami in zavarovanja s premičninami. Zaradi uporabe enostavne metode, ne more upoštevati učinkov okvirnih pogodb o pobotu in nekaterih vrst finančnega premoženja (npr. lastniški vrednostni papirji ali zamenljive obveznice, ki niso vključeni v glavni indeks, so pa uvrščeni v borzno trgovanje na priznani borzi).

Banka običajno teži k sprejemanju čim več primernih zavarovanj, saj imajo le ta učinek na potrebni kapital banke, saj ga ob uporabi uteži tveganja znižujejo. Banka za zavarovanje svojih terjatev sprejema v okviru stvarnih kreditnih zavarovanj predvsem zavarovanja z nepremičninami, premičninami, denarnimi terjatvami, bančnimi vlogami pri kreditni instituciji in vrednostnimi papirji. V okviru osebnih kreditnih zavarovanj banka sprejema predvsem solidarna poroštva podjetij in fizičnih oseb, jamstva Republike Slovenije, jamstva zavarovalnic in garancije bank. Najpogostejše vrste zavarovanja so zavarovanje z nepremičninami, jamstvi in vrednostnimi papirji. V banki običajno poznamo dve vrsti zavarovanja terjatev:

- obvezno oziroma osnovno zavarovanje – zavarovanje z menico/ami
- dodatno zavarovanje – vse ostale oblike zavarovanja.

Pri odločanju o odobritvi naložbe se pripisuje odločujočo pomembnost kreditnim zavarovanjem. Banka zahteva obstoj zavarovanja naložb, kot dodaten element, ki dopolnjuje dohodkovni in finančni položaj kreditojemalca, predvsem v primerih, ko njegova boniteta kaže na določene probleme, vendar ne takih, ki bi narekovali takojšnjo zavrnitev. Naložbe so praviloma zavarovane vsaj z eno obliko zavarovanja, oblika zahtevanega zavarovanja je odvisna od:

- kreditne politike banke
- vrste komitenta (vključno z njegovo formalnopravno obliko)
- vrste, ročnosti in namen kredita
- bonitete komitenta,
- kreditne sposobnosti komitenta
- povezave s Skupino in drugimi komitenti,
- preteklih izkušenj skupine pri sodelovanju s komitentom.

Zavarovanje mora biti vedno realizirano pred nastankom terjatve banke do komitenta, razen če ni s sklepom o odobritvi določeno drugače. Po posamezni vrsti zavarovanja je potrebno v skladu s sklepom pooblaščenega delavca ali kreditnega odbora zagotoviti ustrezno razmerje med višino terjatve in vrednostjo zavarovanja (loan to value – LTV). Pri uporabi kreditnih zavarovanj banka pozornost namenja preostalemu tveganju. To tveganje na primer obstaja, kadar je zastavljeno premoženje prevrednoteno ali kadar obstaja problem unovčenja zavarovanja oziroma le-tega ni mogoče unovčiti razumnem času. Zavarovanje zmanjšuje kreditno tveganje, vendar lahko sočasno vpliva na nastanek ali porast drugih tveganj (pravno, operativno, likvidnostno ali tržno tveganje).

Banki je pri odobravanju kreditov najpomembnejša kreditna sposobnost posojilojemalca, ki omogoča poravnava vseh obveznosti, prejeto kreditno zavarovanje služi kot sekundarni vir poplačila kredita. Kakovost zavarovanja ter razmerje med kreditom in vrednostjo zavarovanja, ki ju zahteva banka, sta odvisna od bonitete kreditojemalca in ročnosti kredita. Osnovni namen kreditnega zavarovanja je zmanjševanje kreditnega tveganja, ki ga banka izpolnjuje z večjim poudarkom na kreditnih zavarovanjih, ki ga banka izpolnjuje z večjim poudarkom na kreditnih zavarovanjih, ki zmanjšujejo izgube iz kreditnega tveganja, znižujejo kapitalske zahteve in izboljšujejo izterljivost zapadlih terjatev. Banka dodatno zmanjšuje kreditno tveganje s sklepanjem **okvirnih pogodb o pobotu**, ki zajemajo posle začasne prodaje oziroma začasnega odkupa vrednostnih papirjev in posle z izvedenimi finančnimi instrumenti oziroma druge posle z instrumenti kapitalskega trga. Okvirne pogodbe skupina sklepa z nasprotnimi strankami, ki imajo ustrezno boniteto in s katerimi ima velik obseg poslovanja. Te pogodbe na splošno nimajo za posledico pobota bilančnih terjatev in obveznosti, saj se posli ponavadi poravnavajo na bruto osnovi, vendar se v primeru neplačila vsi zneski z nasprotno stranko zaključijo in poravnajo na neto osnovi.

Kreditno tveganje banka dodatno zmanjšuje **s finančnimi zavezami in drugimi pogodbenimi določili**, ki jih vključuje v kreditne pogodbe. Najpogosteje uporabljeni sta pogodbeni določili »pari passu« in »negative pledge«. Finančne zaveze se izbrane finančne kategorije oziroma finančni kazalniki, ki jih mora kreditojemalec v času trajanja kreditnega razmerja izpolnjevati v dogovorjeni višini.

Unovčevanje zavarovanj posojil

Banka je odgovorna za **spremljanje in reševanje neporavnanih kreditov** oziroma slabih naložb v skladu z zakonskimi predpisi ter internimi navodili in akti. Neporavnani

krediti oziroma slabe naložbe se na začetku obravnavajo na ravni komercialnih enot, ki se ukvarjajo s kreditiranjem. Le ti skušajo oceniti vse informacije, ki so na voljo, zlasti pokritje neporavnanih kreditov z zavarovanji ali pa možnost restrukturiranja kredita s podaljšanjem roka vračila kredita in s tem ponovno omogočila kreditojemalcu redno odplačevanje obveznosti do banke. Pri tem skuša **pridobiti dodatno zavarovanje**. Če prestrukturiranje kredita ni mogoče, sproži ustrezne postopke, v okviru katerih se banka in dolžnik poskušata dogovoriti za izvensodno poravnavo. Zavarovanje posojil z nepremičninami ali z vrednostnimi papirji v kreditnem portfelju bank pomenijo v razmerah negotovosti na kapitalskih trgih in nestabilnosti cen na nepremičninskem trgu dodaten dejavnik tveganja za banke. Zaradi znižanih cen nepremičnin so se razmerja LTV pri posojilih, zavarovanih s hipotekami, poslabšala.

Sklepne besede

Okolje v katerem poslujejo banke je izredno dinamično in hiter razvoj spremljajo številna tveganja. Tveganju se v poslovni banki ni mogoče popolnoma izogniti, zato se mora vsaka banka zavedati učinkovitega obvladovanja tveganj, ki vključuje prvine prepoznavanja, merjenja in ocenjevanja, spremljanja in poročanja. Banka, ki aktivno obvladuje tveganja ima pred konkurenco odločilno prednost. Osrednje mesto med bančnimi tveganji, zavzema nedvomno kreditno tveganje in ga lahko opredelimo kot tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke. Cilj obvladovanja kreditnih tveganj je maksimiranje tveganja prilagojene donosnosti in hkrati obdržati nivo tveganja v sprejemljivih okvirjih. Pri obvladovanju tveganja mora banka upoštevati ne samo tveganja v celotnem kreditnem portfelju ampak tudi tveganja pri sklepanju individualnih kreditnih poslov. Obvladovanje kreditnih tveganj je ključna komponenta celovitega obvladovanja tveganj in bistveno vpliva na dolgoročno uspešnost vsakega bančnega poslovanja. Obvladovanje ključnih tveganj, ki jih najpogosteje delimo na kreditno, obrestno, valutno, likvidnostno, tržno in operativno, je temeljito regulirano tudi z bančnimi predpisi, med katerimi je v Slovenskem bančnem prostoru najpomembnejši Zakon o bančništvu s podzakonskimi akti.

Banke poskušajo obvladovati kreditno tveganje na različne načine, ki jih v procesu obvladovanja tveganj delimo na merjenje in instrumente obvladovanja kreditnih tveganj. Z merjenjem tveganja banka določi mejo še sprejemljivega tveganja, ki ga je pripravljena prevzeti. Za merjenje kreditnega tveganja obstajajo različni modeli, ki segajo od kvantitativnih do kvalitativnih. Kreditno tveganje banka v nadaljevanju obvladuje na več načinov oziroma z več instrumenti kot na primer z izpolnjevanjem zakonskih zahtev, razpršenostjo naložb po sektorjih, uporabo ustreznih modelov in z zavarovanjem kreditov. Bistven dejavnik za obvladovanje kreditnega tveganja je tudi ugotavljanje bonitete kreditojemalca. Banke komitente razvrščajo v bonitetne razrede in na podlagi tega določajo tudi zavarovanje kreditne naložbe. Banke ocenjujejo kvaliteto svojega kreditnega portfelja in kreditna tveganja na podlagi bonitetnih ocen komitentov. Pri tem banka z bonitetno oceno naredi oceno kvalitete komitenta in njegove sposobnosti, da bo izpolnil svoje obveznosti. Pomembno oceno odigra tudi oblika kreditnega zavarovanja in to že na začetku postopka odobritve kredita. Na podlagi tega, kaj je kreditojemalec pripravljen ponuditi za zavarovanje kredita se določa tudi višina kredita in njegova cena, torej obrestna mera ter strošek odobritve kredita.

Namen tega besedila je bil v operativnem smislu predstaviti pomen in različne metode merjenja, ocenjevanja in obvladovanja kreditnega tveganja ter njegovo obvladovanje ter predstaviti poznane možnosti za obvladovanje tveganj v bančnem sektorju. Avtorji upamo, da smo namen dosegli.

Literatura in viri

Aver, Boštjan. 2004. *Akturaski model merjenja kreditnega tveganja*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 53, 10: 2-5.

Barry, Michael A. 1997. *Credit management – The key to profitable trading*. John Wiley&sons.

Besis, Joel. 1998. *Risk management in banking*. Chiester: John Wiley&Sons, ltd.

Bobek, Dušan. 1992. *Organiziranje in poslovanje bank*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.

Bohinc Rado, Borut Bratina in Hilda Marija Pivka. 1998. *Gospodarsko pravo 1: Temelji obveznostnega prava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Borak, Neven. 1997. *Banke in tveganja*. V 3.strokovno posvetovanje o bančništvu. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije

Borak, Neven. 1999. *Ravnanje s tveganji*. V 5.strokovno posvetovanje o bančništvu. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije

Bühler, Wilhelm, Schmoll, Anton. 1987. *Kreditmanagement*. Wien: Manz.

Caouette John B., Altman Edward in Paul Narayanan. 1998. *Managing Credit Risk*. New York: John Wiley & Sons.

Ceranja, Karmen. 2003. *Zavarovanje kreditnih poslov s stvarnimi in kapitalskimi zavarovanji, načela zemljiške knjige in postopek izterjave.* Ljubljana: Združenje bank Sloevnije.

Dimovski, Vlado in Aleksandra Gregorič. 2000. *Temelji bančništva*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Falatov, Peter. 1996. *Bančne garancije v mednarodnem poslovanju*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, CISEF.

Glogovšek, Jože. 2008. *Bančni management*. Maribor: Založba Pivec.

Ilovar, Sonja. 2003. *Pravni vidiki zavarovanja bančnih naložb*. Ljubljana: Združenje bank Slovenije.

Ivanjko, Šime. 2001. *Priročnik o poslovanju z menico s primeri iz poslovne in sodne prakse*. Maribor: Zavarovalno-poslovni inštitut.

Janevska, Lidija. 2004. *Prenos kreditnega tveganja*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV) 53, 3:42-47.

Juhart Miha, Peter Grilc, Mirko Ilešič in Igor Strnad. 1995. *Zavarovanje in utrditev obveznosti*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Juhart, Miha. 1996. *Cesija: pogodbeni odstop terjatve*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Jus, Miran. 2010. *Interesi strank pri bančnih garancijah*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 59, 1-2:47-54.

Kamhi, Bojana. 2002. *Temeljni pravni pojmi pri poslovanju s komitenti*. Ljubljana: Združenje bank Slovenije.

Karpe, Primož. 1997a. *Upravljanje bančnih tveganj*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 46, 1-2:36-38.

Karpe, Primož. 1997b. *Upravljanje bančnih tveganj (2)*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 46, 3:44-46.

Karpe, Primož. 1997c. *Klasična tveganja bančnega poslovanja-kreditno tveganje*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 46, 9:41-43.

Krumberger, Matej. 2000. *Nadzor bančnega poslovanja in obvladovanje tveganj v slovenskem bančništvu: izkušnje, problem in priporočila*. V 6.strokovno posvetovanje o bančništvu. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.

Lando, D. 2004. *Credit risk modelling: theory and applications*. Princton: Princton University Press.

Majič, Mojca. 1999. *Obvladovanje poslovnih tveganj*. V gradivu za izobraževanje za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni notranji revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.

Misija, Vladimir. 1998. *Kreditni poslovi s njemačkim bankama*. Zagreb: Masmedia.

Peterlin, J. 2005. *Obvladovanje finančnih tveganj*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev.

Saunders, Anthony. 2000. *Financial Institutions Management-A Modern Perspective. Third edition*. Boston: Irwin/Mcgraw-Hill.

Štiblar, Franjo. 2010. *Bančništvo kot hrbtenica samostojne Slovenije*. Ljubljana: Založba ZRC.

Štiblar, Franjo. 2008. *Basel II Accord – Weaknesses Revealed in Implementation*, Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 57, 11:68-73.

Tratnik, Matjaž. 2004. *Lastninska pravica na nepremičninah*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Tratnik Matjaž, Vesna Rijavec, Tomaž Keresteš in Renato Vrančur. 2001. *Stvarnopravna zavarovanja*. Maribor: IARS.

Van Deventer D.R., R. Kenji and M.Mesler. 2004. *Advanced Financial Risk Management: Tools&Techniques for integrated Credit Risk and Interest Rate Risk Modelling*. Indianapolis: Joh Wiley publishing.

Veselinovič, Draško. 2003. *Denar, bančnistvo in vrednostni papirji*. Piran: Gea College, Visoka šola za podjetništvo.

Vrenčur, Renato. 2003. *Zemljiški dolg po novem Stvarnopravnem zakoniku*. Združenje bank Slovenije – GIZ, Bančni vestnik (BV), 52, 10:36-41.

Žagar, Iva. 1999. *Boniteta kreditojemalcev in vrste kreditnih rizikov*. V 5.strokovno posvetovanje o bančništvu. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.

Viri

Basel III in finančna stabilnost (Basel commiettee on banking supervision, november 2010).
Interni podatki podjetnika X.
Obligacijski zakonik (Uradni list RS št. 83/2001).
Principles for the Management of Credit Risk (Basel commiettee on banking supervision, september 2000).
Sklep o izračunu kapitala bank in hranilnic (Uradni list RS 135/2006, 104/2007 in 85/2010)
Sklep o izračunu kapitalske zahteve za kreditno tveganje na podlagi notranjih bonitetnih sistemov za banke in hranilnice (Uradni list RS št. 135/2006 in spremembe).
Sklep o izračunu kapitalske zahteve za kreditno tveganje po standardiziranem pristopu za banke in hranilnice (Uradni list RS št. 135/2006 in spremembe).
Sklep o kontroli poslovanja bank in hranilnic (Uradni list RS št. 55/1992 in spremembe).
Sklep o kreditnih zavarovanjih (Uradni list RS 135/2006, 104/2007, 112/2008, 100/2009 in 85/2010)
Sklep o obveznih rezervah (Uradni list RS št. 89/2006).
Sklep o ocenjevanju izgub iz kreditnega tveganja bank in hranilnic (Uradni list RS št. 67/2005 in spremembe).
Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic (Uradni list RS 135/2006, 104/2007 in 85/2010)
SPZ -Stvarnopravni zakonik (Uradni list RS št. 87/2002).
Stabilnost slovenskega bančnega sistema (Banka Slovenije, december 2010).
Zban-1. Zakon o bančništvu (Uradni list RS št. 131/2006 in spremembe)
ZFZ –Zakon o finančnih zavarovanjih (Uradni listi RS št. 47/2004)
ZIZ -Zakon o izvršbi in zavarovanju (Uradni list RS št. 51/1998)